

בשמי אלהים את השמים וכו', ואמרתי בשמי אלהים יהי אור וכו', וקראתי את הרקיע שמים והבדלתי בין האור וכו', וכן כל התורה כולה שמזכיר שהוא יתברך אומר ועשה ודבר, היה ראוי שידובר בה שמדבר האל ית' מפי עלמו, שיאמר דברתי אל משה או אמרתי אל משה שידבר או יאמר אל בני ישראל כך וכך ולא יהיה כמסמך פנים ממנו, וגם עתה שמדבר דרך נסתר להשג', אם משה הוא המדבר ואומר מפי השם, שאמר לו שיכתוב בראשית ברא אלהים והוא המסמך הדברים מפי האל ית' ומניד לנו כל מה שאמר לו האל ית', היה לריך לדבר ולומר בכל מה שמדבר ואומר לישראל בשם השג'תי ודבר ה' לי לאמר דבר אל בני' וכו' ויאמר לי ה' וגו', וכן איך כתב ענין תולדתו ומה שקרה לו בלשון נסתר והיה לו לכתוב וילך איש מצית לוי וגו' וחסר האשף ותלד אחתי וגו' ולא יכלה עוד הלפניי וגו' ותחלצ אחותי וגו' וגדלתי ויילאתי ואל אחי וגו' וא"כ אין התורה מסודרת לא בשם האל ית' ולא בשם משה רבינו, ואפי' משנה תורה המיוחס למשה רבינו שאמר לו האל ית' כל אותם הדברים מפיו שיכתבם כאילו הוא המדבר והמספר, הנה בתחלתו מאלה הדברים עד ה' אלהינו וגו' הוא כאילו אחר מדבר בעד משה רבינו, שאומר אלה הדברים אשר דבר משה ולא אמר אלה הדברים אשר דברתי לכל ישראל וגו', וכן אח"כ צפרשת ואמתן כתב אז יבדיל משה, וזאת התורה אשר שם וגו', ולא כתב אז הבדלתי, וזאת התורה אשר שמתי, וכן צפרשיות האחרונות ויקרא משה לכל ישראל, ויזו משה, וידבר משה והכהנים עד סוף התורה שמזכיר משה, אם הוא המדבר ומספר הדברים הלא היה לו להזכיר את שמו לומר קראתי ולייתי ודברתי והלכתי, וזאת הברכה אשר ברצתי וגו': וכן יקרה ספק זה בקלת ספרי הנביאים והכתובים ממה שאמרו חז"ל יהושע כתב ספרו וח' פסוקים, כי די שכתב בתחלתו ויהי אחרי מות משה עבד ה' ויאמר ה' אל יהושע בן נון משרת משה לאמר וגו', להודיע כי יהושע הוא הכותב ומדבר בכל הספר ואח"כ ידבר בעדו והשכמתי בצקר ושלחתי שנים אנשים מרגלים וגו' וכן כל הספר, ואפי' בתחלתו היה יכול לומר ויהי אחרי מות משה עבד ה' ויאמר ה' אלי אני יהושע בן נון משרת משה לאמר וגו', או יאמר דברי יהושע בן נון וגו' כמו שאמר דברי ירמיהו בן חלקיהו וגו', ויכתוב כל הספר כמדבר בעד עלמו כיון שהוא כתבו: וכן בספר שמואל שהוא כתב ספרו ובספר שופטים ורות, איך לא כתב ספרו כמדבר בעד עלמו, אלא ככתב כאילו אחר המדבר עליו ובספר מה שאמר לו האל ית' ומה שקרה לו בכל הדברים, ואם הוא כתב ספרו איך כתב מיתתו וימת שמואל ויקצנו כל ישראל וגו', וחזר וכתב ושמואל מת ויסיפדו

אין מקום לבתי מאמינים לומר שידע יום מותו וייעד עליו משה האל ית', כי יותר כבוד היה לו במותו אם היה מיעד אותם מהכמתו מפי עלמו ולא מפי הנבזרה, וכיון שכתב בתורה שהאל ית' אמר לו עלה וגו' וגאספת וגו', נראה בזדלי שכך היה שהאל ית' הודיע לו, ובחיותו בעות בכל דברי האל ית' שהיו נכוונות ואמתיות כתב מפי השם מה שאמר לו בענין זה כמו כל מה שכתב בתורה מפי האל ית', והרי שכתב ומסר לישראל תורה חתומה שכתוב בה כל ענין יעוד מיתתו ועלותו להר למות, ושמת שם, ושקברו האל ית' ויתברך, ושאלו נודע קבורתו עד היום הזה, ואם לא שכתב כל זה מפי הנבזרה אלא מהכמתו היה ראוי שיירא שמה לא ימות בלפני היום שעלה להר, כי ביד האל ית' נפש כל מי ורוח כל בשר איש ואין ביד שום בן אדם למות אם לא הגיע עתו, ואיך היה עולה להר למות מיד ושמת לא ימות בלפני יום שיהיה בחפזו במיתתו כרוב פניו כל האדם שיעלו להר וימלאו אותו חי, או הוא יוכרח לרדת אם לא ימות, וגם שיהיה נחצה אל המטרות ולא החוחים ימלאוהו, וכן מאין היה שלא ידע איש את קבורתו אולי ידעו וימלאו אותו גם שיעשה לו מקום מוכן בתמקרים והם לא יראוהו וימלאו אותו בחיפוש טוב, ואם היה ענין זה מלבו ומחמתו לדעת הבלקי מאמינים, היה ראוי לו לחוש לכל זה, וכיון שלא חש וכתב כל זה ומסר ביד ישראל נראה שהיה מפי הנבזרה, שכמו שהיה בעות בכל דבריו מפי השם שלא נפל אחד מהם ארצה, כמו כן בטעם זהו וידע שיתקיים הכל גם אחר מיתתו, וכל מ"ש מפי הנבזרה כתב ואפי' משנה פסוקים אחרונים הקב"ה אומר לו כתוב וימת שם משה והוא כתב דמעת וכו', כמו שדרשו, או ראה מפורשת ומבזרת לחולקים ומספקים על התורה אם היא מן השמים או לא, בהלטרף לה עדות הנכון ויניב מפי כל ישראל, כי ביום מיתתו מסר תורה חתומה לכל שבט ושבע וכתוב בה כל זה אלא היה אחד בכל ישראל שיספק בזה ויעלה אל הר הנעברים ויבקש אותו בהרים ובנאות, כמו שעשו לאלהיו ז"ל, אלא שכולם האמינו לחומה שלימה כי כל דבריו היו מפי הנבזרה ואף מה שקרה לו במיתתו. ומכאן תשובה לאפיקורסים האומרים אין תורה מן השמים:

פרק שנים ושלשים

ואדר שנתבאר אמתות התורה מן הנסים הכתובים בה והיעודים ענין משאל הדברים שכתבנו, ראוי עתה שנתבאר ענין בללות התורה שהיא כולה מפי הנבזרה מצראשית עד לגיעי כל ישראל, למה לא סודרה כולה כאילו הוא יתברך המסדר והמסדר אותה, שיתחיל בראשית בראתי

זעניי העולם הזה כפשוטו של תורה שהיא מדברת בזה שקרה קודם נתינתו למשה רבינו מעת בריאת העולם ובזה שנלמדה מן המלות והאזהרות, וכשנכתבה כך בכתב מצלי שיחיה מיחד עמנו ית' כאלו אינו הוא המדבר הוא כוללת לכל העולמות, כי גם שפשוטו אינו מורה אלא על עיני העולם, הנה כנזכר הרמז והסודות שבה הם רומזים לעיני העליונים, וכן כפי חילוק ומיבור כל אותיות התורה במלות אחרות, המורות על העיניים הסתהרים והנפלאים וגבוהים משכל בני אדם הנהונו בחומר העכור, ואם הייתה מסודרת כאלו משה מדבר בה כל שכן שהיה נראה שכולה הייתה מיוחדת לעיני המלות והאזהרות בזה שתלוי זעניי העולם הזה לבד ולא היה נראה שיחיה בתורה שום רמז לעיני העולם העליון :

עוד נוכל לומר כי מכאן ללמוד גם כן ענותנותו של הקב"ה, כי לא ראה להיות הוא המדבר ואומר בפירוש בראשית בראחי ואמרתי ולייתי שיחיה כך, אלא כאלו אחר הוא המדבר עליו ואומר ומדוע כי הוא ית' ברא את השמים ואת הארץ וכו' וכאלו ית' לא מה שכלול בתורה והם כל נבראים שבכל העולמות הם מעידיים ואומרים הלא אב אחד בראנו אל אחד לכלנו, וכן לא נאמרה בשם משה רבינו, כי איך יעיד ויאמר משה רבינו בראשית ברא אלהים וכל מה שכתוב בתורה מזריאת העולם עד לידה ועדיין הוא לא היה בעולם, איך זה כ"א שהאל ית' היה אומר לו כתוב בראשית ברא אלהים וגו', והיה טעם כך כל התורה כולה מפיו של הקב"ה כפי מה שהיתה סדורה לפניו אלפים שנה קודם בריאת העולם :

ובפני כי נחננו יודעים ומעידים כי תורה זו ניתנה למשה מפני, נכתבם בלשון זה כאלו אחר הוא המספר הדברים שהיו, שאמר וידבר אלהים את כל הדברים האלה לאמר אנכי וגו', ואמר ויאמר ה' אל משה כה תאמר אל בני ישראל ראיתם כי מן השמים וגו', ומפני שכל מי שאומר שום דבר שכתמו לו, לפעמים אומר הדברים מתם שחאמרו לו בלשון שחאמרו לו ולפעמים אומר כוונת הדברים ואינו חושש לשינוי הלשון, לזה אמר כאן בנתינת התורה כה תאמר אל בני ישראל, ואמרו חז"ל כה תאמר בלשון שאני אומר, כה תאמר אל בני ישראל בלשון הקדש, ומלאנו מאמרי התורה למשה רבינו בכתב פנים, לפעמים אמר לו הלא ית' הדברים שיאמר להם לישראל לכה כאלו הוא ית' המדבר אליהם, כמו שאמר כה תאמר וגו' אתם ראיתם כי מן השמים דברתי עמכם לא תעשון אתי וגו', ואלה המשפטים אשר השיא, כי אם לעק ולעק אליו שמה שאתם, לא אמר משה רבינו בשם האל ית' כי אם לעק ולעק אליו שמה ישמע, אם כסף תלוק

ויספדו לו וגו', כי אפילו בתורה שהיא כולה שמתו של הקב"ה מצי"ם בראשית עד למ"ד לעיני כל ישראל אמרו חז"ל כי ה' פסוקים שם וימת שם משה עבד ה' וגו' ככתב הידוע בן נון, כי איך יכתוב משה וימת שם משה ועדין לא מת, ואם כן כ"ש בשמואל שאם הוא כתב ספרו איך כתב עליו ב' פעמים שמת ועדין לא מת, ואע"פ שאמרו בגמרא על זה דלמסקיה וכו', איך כתב כל מה שקרה אחר מיתתו ממיחה שאלו ומלכות דוד ומלחמותיו וכל מה שקרה לו עד סוף מ' שנה שמלך אחר מיתת שמואל, כי אפילו משה רבינו לא כתב מה שקרה אחריו כי אם בדרך נבואה, כמו מה שכתב כי תוליד בני וגו', ואמר כי ידעתי אחרי מותי כי השחת וגו', ודומק הוא לומר כי מה שאמרו דלמסקיה ר"ל עד סוף הספר, כי מיתת שמואל עד סוף הספר הוא רוב ספר שמואל. וכן ירמיה שכתב ספרו וספר מלכים וקטנות וכמו שהחיל בספרו דברי ירמיהו וגו', ויהי דבר ה' אלי לאמר וגו', מדבר בצד עמנו הכותב ומחבר הספר איך כתב אח"כ הדבר אשר היה אל ירמיהו וגו' לאמר וגו' כמה פעמים, וזהו ואמר ויאמר ה' אלי, ויהי דבר ה' אלי וגו', וחזר ואמר ויהי דבר ה' אל ירמיהו כאלו אחר מדבר בעדו, וכל הספר פעם כאלו הוא המדבר ופעם כאלו אחר מדבר בעדו :

ובכן בספר ישעיהו שאמר כי חזקיהו וסיעתו כתבו אותו ומשלי ויארם וקבלת ואם כן איך כתוב בכמה מקומות שאמר ה' אלי וגו' כאלו הוא הכותב אותו :

ובכן בספר יחזקאל שאמרו שאנשי כנען הגדולם כתבו אותו ותרי עשר דרנאל ומגלת אסתר, ולמה לא יאמרו כי הוא עמנו כתב ספרו כיון שכתוב בו כמה פעמים ויהי דבר ה' אלי לאמר וגו': ועל כל זה נקדים, כי הוא ידוע כי תורתנו התמימה אינן תכליתה ועיקרה לזה העולם בלבד זעניי המלות והאזהרות, אלא יש בה עיקר ויסוד גם כן בסתרים ובסודות הנרמזים בה בכל מיני החכמות התלויות בעולם העליון והאמלטי, וכן הייתה כולה שמתו של הקב"ה, ועל זה אמר חז"ל כי קדמה לעולם ב' אלפים שנה, ירדה לפי הכוונה במקום זה כי לא לבד ניתנה לעיני העולם הזה התחונן אלא יש בה קדימה ועיקר יותר מן העולם הזה באלפים שנה, כי כל עולם הוא אלה שנה ששה יומו של הקב"ה והם חיי האדם אם היה שם זוכה, והרי הם אלפים קודם כנגד עולם האמלטי וסעליון, אשר יש בה רמז בסודות עינייהם ולא לבד לעיני העולם הזה ניתנה כמו שזכר :

ואם כן אם הייתה מסודרת התורה כמדבר האל יתברך בעדו בראשית בראחי וכו' ואמרתי יהי אור וכו', היה נראה כמיחד עמנו בה ומדבר לבני אדם לבד בזה שתלוי

תלוה את עמי וגו' ואנכי קדם תהיו לי וגו', הנה אנכי שולח מלאך לפניך וגו', ולפעמים אומר הדברים שלא לטובת ישראל כמו שאמר וידבר ה' אל משה לאמר דבר וגו' ויקחו לי תרומה, לא אמר ויקחו לי תרומה וגו' ועשו לי מקדש, וכן ועשו ארון וגו' כל הפרשה מדבר בדרך נסתר לישראל, והא"ח בפרשת כי תשא אמר ויאמר ה' אל משה לאמר ואתה דבר וגו' אך את שבתותי תשמרו כי אות היא ביני וביניכם וגו', לא אמר אך את שבתותי ישמרו כי אות היא ביני וביניהם :

ובן יש כתובים בתורה שנאמר למשה דבר אל בני ישראל וגו' ולא הוצרכו בתורה שדבר משה לישראל, ויש כתובים אחרים שאומר משה רבינו שאמר לו האל ית' שיאמר לישראל ואמרם ולא הוצרכו בפירוש בתורה שהאל ית' אמרם לו, ויש שהוצרכו בתורה שאמרם לו שיאמר להם ושאמרם, ומשה שיש שינוי במה שאומר הוא ממה שאמר לו האל ית', ויש שאומר משה רבינו לישראל ואינו מזכיר שאמר לו האל ית' שיאמר אותם הדברים: ודהנה בתחלה דיבור האל ית' בסנה אמר לו כל הדברים שדבר לו ושיאמר לישראל, ואמר אחר כך וידבר אהרן את כל הדברים אשר דבר ה' אל משה, ואחר כך לכן אמור לבני ישראל אני ה' וגו' וידבר משה בן אל בני ישראל וגו', ואמר דבר אל פרעה מלך מצרים וישלח וגו', ופעם אחרת דבר אל פרעה וגו', וכתוב ויעש משה ואהרן כאשר אום וגו', ובהתראות כתיב לך אל פרעה בבקר הנה יולא וגו' ואמרת אליו וגו' ולא כהב שאמר לו, וכן בא אל פרעה ואמרת אליו במכת האפרדעים, ובמכת ערוב השכם בבקר וגו' ואמרת אליו וגו', ובמכת דבר אל פרעה וגו' ודברת אליו וגו', ובמכת ברד השכם בבקר וגו' ואמרת אליו וגו', ואינו כתוב שאמר לו כך, ואחר כך אמר בא אל פרעה כי אני הכבדתי את לבו וגו', וכתוב אחר כך ויבא משה ואהרן אל פרעה ויאמרו אליו כה אמר ה' אלהי העברים עד מהי מלאכת וגו' מה שלא נאמר לו, וכן התרה בארבע כי אם מלאך אהה וגו', הניני מביא תחר ארבעה וגו', ולא הוצרכו שאמר לו האל ית' שיביא הארבע, ויאמר משה כה אמר ה' כהמות הלילס וגו' ומה כל צבור וגו', ולא הוצרכו שאמר לו האל ית', ובפרשת החדש אמר דברו אל כל עדת ישראל וגו' כל הפרשה, והוא לא אמר לא משהו וקחו לכם וגו' קלח משה שנאמר לו :

ובן יש בתורה כמה דברים שדברו האבות והקדומים להם והשכנים, ומה שדבר משה רבינו ומה שדברו ישראל, ומה שדבר פרעה ועמו ויתרו, ודברי בלק ובלעם, וסיפור מה שאירע עד פטירת משה רבינו ע"ה:
וליישב דברים אלו נאמר, כי נמלא בכל מה שנלשון משה רבינו לומר לישראל דברים

שטובים לדורות אינו מזכיר שדבר משה רבינו הדברים ההם לישראל, כי כיון שלא היה לורך שעה לא היה לריך להודיע כי דבר להם מיד מה שדבר לו השם וידוע הוא שדבר להם, אבל במה שהוא משה או דבור לשעה נמלא שכתוב שדבר וסודיע להם דברי השם וסקיימום, כמלאכת המשכן, וכמו שנמלאו בשבת ומי המלואים וציוס השמיני וכיוצא בהם, ולא תמלא ממחן הורה עד ספר ויקרא שדבר משה לישראל מה שדבר לו השם אלא במה שהיה לורך שעה והוא עשיית המשכן וכליו, וכן בספר ויקרא לא נמלא שדבר משה לישראל מה שדבר לו במה שהוא טובה לדורות כי אם בענין המועדים פרשת אמור וידבר משה את מועדי ה' וגו' ובפרשת איש מזרעך לדורותם וגו' שכתב ה"ח וידבר משה אל אהרן ואל בניו וגו', ויש לאלו טעם כמו שאמרו חז"ל וכמו שכתב הרמב"ן ז"ל, ובספר במדבר סיני בפרשת המועדים סוף פרשת פינחס ויאמר משה אל בני ישראל וגו', וכמו שכתב הרמב"ן ז"ל גם כן טעם זה. ונראה כי מפני סיוט התורה מורשה קהלת יעקב, לא נזכר שדבר משה כל המלות אל דוד המדבר, כי לא להם לבדם ניתנה כי אם לדורי דורות, ומה שהיה לשעבר נאמר להם, ובתחלת ראשי המעוה כתיב וידבר משה אל ראשי המעוה וגו' ולא הוצרכו שהאל ית' דבר לו פרשה זו אלא מה שכתוב בסוף הפרשה אלה החקים אשר לזה ה' את משה וגו', וכן מה שדבר אלעזר הכהן אל אנשי הכבא זאת חקת התורה אשר לזה ה' את משה אך את הזהב וגו', לא הוצרכו בתורה שאמר לו האל ית' ליווי זה, וכל המלות המיוחדות שאמר משה בספר אלה הדברים לא הוצרכו בספרים של מעלה אמירהם לו, כי ידוע הוא שנאמרו לו קודם בסיני או בהלל מועד או בערבות מואב :

ונראה כי מעת שניתנו עשרת הדברות בטר סיני בקולות וברקים וענן, לא נאמרה למשה שום מלוה כי אם שם בסיני, שהם כל המלות שזכרו אחר עשרת הדברות עד סוף פרשת משפטים, ובהעלותו בטר שכתוב שם ויבא משה בחור הענן ויעל אל ההר וגו' וידבר ה' וגו' ויקחו לי תרומה עד ויתן אל משה ככלותו וגו', ועמד בטר עוד ארבעים וארבעים יום עד יום הכפורים והתחילו אז במלאכת המשכן ונגמר מלאכתו והוקם באלהד לחדש הראשון בשנה השנית, ומאז דבר לו כל ספר תורת הכהנים מתחלתו לטוס בכל חדש ניסן, ובספר במדבר סיני נאמר כן באלל מועד מר"ח אייר שאחריו עד שנת הארבעים, כי כל מה שנאמר בערבות מואב גם כן היה באלל מועד, נמלאו כל המלות בסיני ובאלל מועד בענן, והמלות שנאמרו לו במצרים פרשת בא אל פרעה וכן שבת ודינין שלטו במה חזרו ונשאו כולם בסיני ובאלל מועד :
ואם כן מה שמלינו בתורה שאמר משה לישראל ולא

נפטרו מהן והרי הם מזויים בכל שעה לשב ולקיימם, וכמו שכתוב והסתרתני פני מהם וגו' ועתה כתבו לכם את השירה שזאת ולמדה את בני ישראל וגו' והיה כי תמלאנה אותה רעות רבות וגו' וענתה וגו' כי לא תשכח מפי זרעו :

ובן מה שהוזכרו רוב דברי התורה פעמים בלשון רבים ופעמים בלשון יחיד בענין אחד, יש במקלתן טעם לפי הדיון כמו שביארנו חו"ל, אבל בדרך פשט וסברה נאמר דרך כלל כי בכל מקום שזכרו דברי התורה בלשון יחיד הוא לרמז כי אין כעמו ישראל גוי אחד בלתי המקבלים תורה אחת מאל אחד, ונפשותיהם המלוכות ממחכת כח"כ הכבוד נחשבות כנפש אחת כמו שכתוב כל הנפש הבאה לבית יעקב מלרימה שבשים, ולכן כל עשרת הדברות נאמרו בלשון יחיד, כי בשמיעת עשרת הדברות ילאה נשמתם ונתאחדו כל הנשמות והיו לאחת ברשות אשר בידו נפש כל חי :

ועל זה צידו מכל מה שכתב בפרק זה טעם למה לא נכתבה התורה כלינו הוא ית' המדבר והמספר הדברים או כלינו משה מספרם, וכן היות סיפורם לפעמים לנכח וליוחיד ולפעמים להיפך, ונשאר לבאר ענין משנה תורה אשר נתייחס למשה שהוא המדבר מפי האל ית' איך לא כתב דברים כולם על דרך זה, אלא שיש מהם כלינו אחד הוא המדבר וכמו שכתבתי למעלה. ועל זה נקדים כי משנה תורה היא דמיון כל התורה כולה, עם היותו חומש אחד מחמשה חומשין שבמורה, כי כמו שעשרת הדברות הכוללים כל התורה כולה נאמרו שנים לבד מפי האל ית' שהוא החומש ושמונה מפי משה שהוא ד' חומשין, כן בכל התורה נאמר חומש משה וד' חומשין מפי האל כדי להשוות משה עבד ה' כביכול לו ית' שהוא קונה שמים וארץ, והיו פה שנים ישראל בשמיעת התורה מפי האל ית' ומפי מרע"ה, וככתבו הדברים בתחלת משנה תורה ובסופה כלינו אחד המדבר בעד משה רבינו כמו שכתבתי למעלה, להורות כי משנה תורה נאמר ג"כ כולו מפי הגבורה כשאר החומשין המיוחדים לו ית' הכתובים בדרך זה, וכן שאר ספרי הנביאים ע"ה: ורח"צא מר"ג מלות שבתורה, השלשה מהם בספר בראשית, וק"ב בספר ואלה שמות, ורמ"א בספר ויקרא, ונ"ב בספר במדבר סיני, ומאחרי בספר אלף הדברים, והרי ספר ואלה הדברים מרובה במלות מספר ויקרא, ובשניהם יש המ"א מלות כמנין אמ"ת, אלה הדברים שאמר משה אלמה ומורחו אמת, ובשלשה ספרים יש קע"ב כמנין עק"ב אשר שמע אזרחים וגו' וישמור תשמרתה מלתי וגו' :
והנה נחלק התורה לחמשה חומשים כנגד חמשה שקבלו קאת מלות התורה קודם משה רבינו, והם אדם ומה שבע מלות, ואברהם מלות מילה, ויחזק נחחק להיותו ימנול לח' וכמו

ולא הוזכר בתורה שהאל ית' דיבר לו, וכל המלות שבמשנה תורה שלא הוזכרו קודם, נאמר לו ברוחם הרצונים יום הראשונים שעמד צהר, וכמו שכתב פרשת אהרן אחר עשרת הדברות שאמר לו האל ית' אחר המות להם שבו לכל לאהליכם וגו' ואחרי פה עמוד עמדי וגו', ואחריו הליך את המלות והחקים והמשפטים וגו', וזאת המלה והחקים והמשפטים אשר לזה ה' וגו', שהוא רומז לכל המלות שיוכר עד סוף התורה שנאמר לו כולם בסיני כשעלה לארץ אחר מתן תורה ששבו הם לאהליכם, וגם כי לא הוזכר שדיבר לו אז אלה מה שיש בפרשת תרומה ותפילה עד וימן אל משה, כיון שאמר ככלותו לדבר אחר בסיני נראה שדיבר לו יותר ממה שזכר בפרשת, והם המלות שדיבר משה ולא הוזכר שהאל ית' אמרן לו כי אם בזה הרמז המועט, ומפני שנשכלו במעשה העגל בהיותו הוא צהר לא הוזכר בתורה שנאמרו לו אלה המלות שהיו לורך ששם, והן מעשה המשכן וכליו ושביעת שבת בעשייתן, וכן הוא לא אמר להם בירידתו מן הכר ביום כפורים אלא מעשה המשכן ושביעת שבת בעשייתו, כמו שכתוב ויקהל משה וגו' אלה הדברים וגו', כי מה שנאמר בפרשת כי תאסוף כשחזר ועלה לבר כמו שכתב ויעל אל הר סיני בהאר לזה ה' אותו ויקח בידו ז' לוחות אבנים ויוד ה' בענין וגו', ושאר המלות שנאמרו לו ברוחם הראשונים יום הראשונים לא יזכרו אף שיאמרו להם, והיה אפשר לומר שאפילו אחר מעשה המשכן לא אמרן לישראל עד שנת הארבעים כמו שהן כתובות במשנה תורה, אלא ששקם להאמין שדור המדבר שסיו דור שכולו דעה וסרן בראשם שמתו כולם קודם הזמן שהוזכר בראש משנה תורה, שלא זכו לדעת ולהבין כל המלות שנאמרו במשנה תורה בפרט פרשת יחוד השם ואבותיו והלמוד תורתו ועשיית מלותיו, ולכן אני אומר כי אלה המלות שלא הוזכרו אלא במשנה תורה יתכן שמה רבינו לכל דור המדבר, אלא שלא יתכן לו רשות שיכתבם אפילו למ"ד תורה מגלה מגלה ניתנה, כי אם בשנת הארבעים בעשתי עשר חדש וכו', ואז כתב מה שנאמר לו מפי הגבורה ודיבר הדברים כמו שהן סודות מראש הספר על סופו :
וענין מה שהוזכרו בכל התורה המלות לפעמים לנכח ולפעמים שלא לנכח, אפשר לומר בזה שתי כוונות, הראשונה כי לא לבד למקבלי התורה העומדים לנכח ולומדים מפי משה רבינו הוא שיתנו המלות כי אם לדורות הבאים ג"כ, וכמו שאמר ולא אחכם לבדכם אחי כרת את הצרית וגו' כי אם את אשר ישנו וגו' ואת אשר אינט פה וגו', השנית כי לא לבד לדורות העושים ראונו ית' ועומדים נכח שניתנו לשרתו ולברך בשמו הוא שניתנו המלות לבד, כי אם לכל הדורות ואפילו אינם עושים ראונו והם בהסתר פנים ממנו לא

זכמו שכתוב וימל אברהם את יצחק בנו בן ה' ימים כאשר נוס אותו אלהים, הורה כי נס שהוא יימול בן ל"ט שנה מל את בנו בן ח' ימים כמו שנלטהו מפי ה' וכן ה' ימים ימול לכם כל זכר וגו', ואולי יאוש אברהם על בנו ויחדו שבה לו אחר משה שבה ולא ימול אותו עד שיגדל ויחזק כדי שלא יסתכן במילה, לכן אמר כאשר נוס אותו אלהים, כי סמך על דברי ה' ומלותיו ושם ה' מבטחו ולא פנה אל סכנות לקיים דברי האל יה', וכן יעקב נלטהו בגיד הנשה, וכנגדם היו ה' חומשין, וכן אפשר שהיו חמשה כנגד עמרים ויוכבד וגו' בניהם שנקראו רושים ויניהם תורה על ידם, וכמו שאמרו בפר דייב לן אוריין הליחתי ע"י הליחתי כמו אהרן ומרים, והם הספרים הם שבעה שנה שדרה על הצבא עמודים שבעה יהיו כנגד שבעת ימי בראשית שזכרנו בשביל התורה, או כנגד החמשה הנזכרים שניתנה קלת מות על ידם, ומשה ואהרן שחייבהו להם הדבור בנתינת עשרת הדברות כדכתיב ועלית אתה ואהרן עמך וגו'.

וכן אפשר שהיו ה' ספרים על שם ה' מקומות שניתנו בהם מלות התורה, הראשון הוא במצרים כמו שכתוב וידבר ה' אל משה ואל אהרן בארץ מצרים לאמר החדש הזה לכם, מלות קידוש החדש, ומלות פסח לשעה ולדורות, וחמץ ומלה, וקידוש בכורות, ומלות תפילין. השני במרה כמו שכתוב בו שם על חק ומשפט וסע נסעו, והאמרו חז"ל שש ודיינין במרה ויפקדו. השלישי בהר סיני עשרת הדברות וכל הסמוך להם וכל הנראה להם. הד' בחלל מועד דכתיב ויקרא אל משה וידבר ה' אליו מאהל מועד לאמר. החמישי בערבות מואב כדכתיב בעבר ניהרן בארץ מואב וגו', בכל אחד מאלו המקומות ניתנו מלות מחודשות שלא ניתנו קודם :

ורמציא כי כמו שנתעכבו ישראל במדבר ארבעים שנה ויה לשנה ימיים אשר תרו בהם המרגלים את הארץ, כן עמדו ונתעכבו בקבלת התורה מ' שנה מיום שהתחילו לקבל על ידי משה במצרים והוא ר"ח ניסן עד שבעה באלול משנת הארבעים שמה משה רבינו, ויה לשנה כנגד ארבעים יום שעמד משה בהר, וזה ירלם לפי דרך זה מה שכתוב ויהי בארבעים שנה בעשתי עשר חגש באחד לחדש דבר משה אל בני ישראל אשר קודם ה' אותו אליהם, כי בתי' שנה מר"ח ניסן קודם לחגש ממלטים עד עשתי עשר חגש וכו' דיבר כל מה שקורה ה' והוא כל מה שנלטהו מאותו יום עד יום שמה משה והם מ' שנה מר"ח ניסן שהוא ראשון לחדשי השנה, כי לפי פירוש הכתוב ויהי בתי' שנה ללחם אינו נמנה מהחלת החדש כי לא יחור עד יום ט"ו לניסן, והם כן משחלת נתינת התורה עד סוף נתינתה היו ט"ו שנה, אלא שלא ניתנה בכל השנים אלא מר"ח

ניסן שבמצרים עד שנה שניה בח' באב שבאו בו המרגלים ובהנהגה הילולה האקבעה להם זכיה לדורות בתי' באב ונזרה עליהם גזירה שיהמו במדבר, ואל היה דיבור למשה בכל אותם ל"ח השנים, ועמו שכתוב ויהי כאשר תמו כל אנשי המלחמה וגו' וידבר ה' אלי לאמר, כמו שהביאו במס' בחרה (ק"ל) ובשנת הארבעים ביום ט"ו באב ידעו שבקבלה הגזירה שלא יהו בתי' באב כאשר השנים ועשו שמהם גדולה, ומאז נתינת הדיבור למשה ומט"ו באב עד שבעה באדר שמה, ולא מת עמיהם להורות כי לא באתהם מת, והם כן ניתנו כל המלות בשנה אחת שיאלו ישראל ממצרים מר"ח ניסן, ובשנה שניה מר"ח ניסן עד ח' לאב ומט"ו לאב של שנת המ' עד שמת משה שנה אחת וי"ח חדשי, ויש מי שחשב שאין לומר שלא היה עמו דיבור כלל אלא שלא דיבר עמו דרך חצה בבראשונה, ואין שיהיה היה דיבור הראשון בנתינת המלות במצרים בפרשת החדש, ולכך ח"ר ילחק לא היה לירך להחיות התורה כי אם מהשנה הזו לכס וגו' שהיא מלוא ראשונה שנלטהו ישראל וכו', שר"ל שיהי מלוא ראשונה והיא מחלת הדבור למשה בנתינת התורה, כי אח"כ דיבר לו שכתוב מבראשית עד החדש הזה ומשם עד סוף התורה, ומה טעם פתח בבראשית הואיל ולא נאמר אלא אחר החדש הזה לכם, משום כח מעשיו הגדל לעמו וגו', והם לא נראה כי ספר בראשית וכל מה שנדבר למשה עד סוף ספר ואלה שמות היה מר"ח ניסן במצרים ובהר סיני עד ר"ח ניסן של שנה שניה שהוקם המשכן. ובאותו החדש מתחלה ועד סוף לאמר כל הספר ויקרא, ובספר במדבר סיני מרגש חוש חזיר של אחריו עד סוף עבת של שנת הארבעים, והם לא נאמר לו שום דיבור בל"ח שנים כמו שכתוב מעלה היה זמן נתינת ספר זה מר"ח חזיר עד ח' באב של שנה שניה, ומט"ו באב של שנת המ' עד סוף עבת השנה חדשים פחות ח' ימים, ובספר ואלה הדברים מר"ח שבט עד ז' באדר ל"ג יום, והרי שני הספרים המרובים המלות וכוללים מנין אח"כ מלות ניתנו במשך מנין של שבלישים יום וזה בשלשים ושבעה, וחתמם ניתנו בשנה וי"ח חדשים, ושלישים יום הכתובים בסוף התורה שצרכו בני ישראל את משה הם שתי שנים כדמות הולך היונק משדי אמו כ"ד חגש ובהם יש לו קיום והעמדה להיותו מיון לעמו ולדעתו אחר כך, וכן ישראל ינקו משדי חלב התורה מפי משה רבינו מפי הנבזים הזמן המוגבל בשתי שנים ובו היה להם קיום והעמדה אחר כך מעלתם בלמוד התורה וקיום המלות, בסרי חזן נתינת ראשי לחדש דבר מעתה: וכן ממלא סיפורי התורה שכתב בראשית כוללים מברית העולם עד שמת וי"ח ק"מ שנה קודם שיאלו ישראל ממצרים והוא שנה בל"ח ליזירה, ובספר ואלה שמות כולל ספור אלו הק"מ

כנתינת סחורה וסרי שני אלפים תהו לא פחות ולא יותר, וכמו שכבר רש"י ז"ל במס' סנהדרין (ל"א), וכנגד זה נבדלה הסורה אלפים שנה קודם שנבדל העולם, וכן נבדל חדם וכו', שהם היו ראויים לקבל הסורה ביה כל א' מהם חי אלף שנים שלמים וחסר לשניהם ק"כ שנים מאלפים שנה, והם ק"כ שנה שמים משה שקבל סחורה, השלום מה שחסר בקלו מהשנים והוא השלום שנה שחסרו הם שלא קבלו הסורה, וכן חי ק"כ שנה כל מה שהיו כל יולאי מארים, לזכרון כי לא בחטם עמרו הם מה כי אם לזכותם שיקומו עמו לחיים וכמו שדרש ז"ל :

והנה צהות עיקר קיום הסורה ומלותיה צ"א אפי' במלות שהן חובת הגוף, תמלא כי מיד שזכו ישראל לקבל הסורה כולם ציוס שמת משה ששלום ספר הסורה וכמו שכתוב לקוח את ספר הסורה ספר שנה, וזו לכנס לארץ אחר שחמו ימי צדיקו ע"י יוסע, כמ"ס (יוסע א') ויהי אחרי מות משה וגו' ועתה קום עבור וגו' אל הארץ אשר אני נותן וגו' חזק וחמץ כי אחת תנחיל וגו' רק חזק וחמץ מאד לשמור לעשות ככל הסורה וגו' אל תסור ממנו ימין וגו' למען תשכיל בכל אשר תלך, לא ימוש ספר הסורה הזה וגו', כי אז תללית את דרכיך וזו תשכיל, סורה לו כי עיקר הללחתו בלחמן וכיבוש הארץ היה תלוי בקיום לימוד הסורה ומלותיה, להיות עיקר קיומה צ"א, לא תחיל ולא בכה לבד, ולזה אמר חזק וחמץ כי אחת תנחיל וגו', כלו' ראוי שתחמץ ותחמץ בחיל ובכח אבל עיקר הסתחוקות והסתחמלות יהיה לשמור הסורה וכו', ולזה אמר רק חזק וחמץ מאד לשמור ולעשות וגו', כלומר החזק והאומץ שהמרתי לך קודם יהיה המיעוט הטפל, כמו שאמר רק שהוא מיעוט, והחזק והאומץ שאני אומר לך עתה יהיה העיקר וכמ"ס מאד, כי בזכות הסורה שעיקר קיומה בארץ יירשו וינחלו את ארץ ישראל, וכמו שאמר כי אז תשכיל את דרכיך שאתה הולך בהן לכבוש אותה וזו תשכיל במה שחנשה בכיבוש :

והדע ותשכיל ממולא דבר ירושה הארץ מפי האל ית' עד ירושעה תפ"ח שנים, כמו שיש מהתהלה קבלת הסורה עד תשלומה תפ"ח שנים כמו שכתבנו למעלה, שכשהיה אברהם בן צ"ן שנה ששלמו שני אלפים ליורש נחשב כהתהלה קבלת הסורה שאז השלים אברהם אבינו הכרת הבורא ית' ונשלל אותו אשר עשה עמו שהליו אז מאור כשדים צהיותו בן ל"ב שנה, ואז נבדל לתת לזרעו את הארץ כמ"ס (בראשית ט"ו) הני ה' אשר הולאהיך מאור כשדים לתת לך את הארץ הזאת לרשתה, כי גם שדבור זה נאמר לו במעמד בין הכתבים שהיה בן שבעים שנה הרי הודה והודיע לו כי מאז שהולאו מאור כשדים היתה כהונה לתת לו את הארץ וכו', והרי הוא כחילו מאז עד

ק"מ שנים, ועוד שנה אחת פחות הני חדש אחי' יסין שילאו בו ישראל ממלרים ועד ר"ח יסין של שנה שנים שהוקם שמשן, וספר ויקרא נאמר כולו בחדש זה, וספר במדבר סיני מר"ח אייר של שנה שנים עד שנת המ', וספר אלה הדברים מר"ח שבט שנת המ' עד שבעה באדר והיא שנת בתפ"ח ליורה, ויש רמז לנש"ח שנים של ספר בראשית בפסוק בראשית ברא וגו' שעולם ב"ש בלא את, וכיוצא בזה אחז"ל (ילקוט ואחמקן) תלבוט לקחת לו גוי עד גדלים ע"ב אותיות כנגד שמו ואל תסן גוי שני שאינו מן המינין, וסוף הספר וימת יוסף וגו' במלרים, אות ראשונה של תיבה ראשונה וזאת ראשונה של תיבה הארוכה עולים ח' הם צ"ה שנים שכוללים סיפור הספר מתחלתו לכאופו, ומפי י' סוף ספר זה ותחלתו ואלה שמתים הם להם יום והדמות שהם סיפור מה שאירע במלרים היה עינים שום שנתה שמימים זה מחיל זה, וימת וגו' במלרים ואלה וגו' בלו י"ח תיבות צ"כל א' ואו' ובי"ח בתיבות הראשונות והאחרונות, וכן בשאר הספרים יש רמז לזמנם בתחלתם וסופם, ספר ואלה שמות קמ"א שנה, תיבה ראשונה והארוכה של פסוק ראשון ואלה וגו' בלו עולה ל"א, ושתי אותיות שבראש ב' תיבות שבתחלת פסוק אחרון כי ענין ה' הם ל' ואלה הם קמ"א, וספר ויקרא שלשים יום, אותיות של ראשי ששה פסוקים הראשונים ושל פסוק אחרון אלה המלות וגו' עולים שלשים, וספר במדבר משנה שנים ליליאת מלרים עד שנת הארבעים הם ל"ט שנה עולמות בראשיות ראשי ג' תיבות של פסוק ראשון וידבר ה' אל משה וגו' וראשי ג' תיבות שבפסוק אחרון וראשי תיבה הארוכה אלה המלות והמשפטים וגו' ירחו, הם ל"ט, וספר אלה הדברים ל"ז יום נרמז באות ראשונה של פסוק ראשון אלה ובראשונה הארוכה של פסוק אחרון וכלל וגו' .

ובלוי זה הוא דרך רמז וסימן צלמלא :
 ואחר שניתנה הסורה בתפ"ח ליליאה ונשלם נתינתה בתפ"ס, לרין לתת טעם לתת שאמר בו אלפים תהו ב' אלפים תורה, שהרי היו שני תהו יותר מאלפים. ואומר כי מאברהם אבינו ע"ה שהיה ראשון ללבוט ולא נפקס מזרעו אחריו לדיק בן לדיק, נחשב קבלת הסורה כי הוא קיומה מתחלה ועד סוף כמו שאמר עקב אשר שמע אברהם וגו', וכשנכתב במינין שני הבריאה היה אברהם בן צ"ן שנה כששלמו שני אלפים ליורש, כי המבול היה ח' תרכ"ו ליורש ואלו היה נח בן ת"ר שנה, וחיה אח"כ ל"ט, השלום שנותיו שהם תתק"ו, שנה שנים אחר שני אלפים, זהו אברהם אז בן ג"ח שנה כשמת נח, נמלא שכששלמו ב' אלפים היה בן צ"ן, בן מ' הכיר את טוראו וי"ב שנה אח"כ יולל מאור כשדים כשילא ממך, כשהיה בן צ"ן שנה שהשלים הכרת הבורא ונשלל אותו אשר עשה עמו, ומאז והלאה נחשב

גדר לו בזכות מה שמחר עלמו על קידוש שמו ית', ואם כן הרי שני אלפים חבו, כי כל זמן שלא ניתנה התורה ולא יצאו ישראל על אדמתם היה העולם כחילו לא נברא והיה תהו, ומשהחיל אברהם אבינו לקבל ולקיים התורה כמשלמו ב' אלפים והיה בן צ"ן וזכה אז ב"כ לירושת הארץ, נחשב העולם כחילו הוא בניו ומשולל בתורה ובארץ ישראל :

וכמו שלא נתיחד האל ית' עם ישראל כי אם צקלת התורה, כן לא נתייחד כהלגתו וממשלתו בזה"י כי אם כשנכנסו ישראל לחוכה, כי בזמן היותה לכנעני ולשאר שבט עממין היו שרי הטומאה שולטים בה והיתה מתפרנסת ומונהגת על ידיהם, ואחר שהאל ית' השדה שביימנו בתוך בני ישראל ודבר אליהם מעל הכפרת מנין שני הכרובים ונכנסו לארץ ע"י הארון כמו שהוזכר בצפ"ר יושע, אז חלק כל השרים השולטים וכלם הלכו וברחו ממנה צביות שכינתו שריה בארץ, כדמות המלך הבא אל ה' ממדינותיו שאז מסתלקים השרים אשר היו ממונים ע"פ המלך קודם ואינם רשאים לשנות דבר קטן או גדול צביות מלכת לפנייהם ובראשם, וכן כשנכנסו ישראל לארץ ושכינה עמם מזה האל היתה חלק ה' ונחלתו ונסחלקו ממנה כל שר ומלך שהיו בה מקודם, וצביות התורה וא"י מיוחדות בקיום העולם ומכוונות בהשראת שכינתו על ישראל, נמלא שנתיהו ונתכוונו שהיה בלשון אחד, והוא מ"ש בארץ ישראל (שמות ו') ונתתי אותה לכם מורשה, ובתורה כבוד (דברים ל"ג) תורה לזה לנו משה מורשה, כחילו רומז ומורה לנו צביות לחמרות צדור אחד שכן מיוחדות בצוונה וענין אחד, והוא היותן צבת יישוב העולם וקיומו שעל זה מורה לשון מורשה צביות, וכן שצביות מורשה לנו תורת משה תהי' לנו ב"כ מורשה א"י, וכשנסור ממנה ימין ושמאל שלא יהיה לנו מורשה ב"כ לא תהיה א"י מורשה לנו, כמו שפרשם לאצבותינו ולנו בעוונותינו, וב"כ אין לנו משיגים אמתת סודותיה כ"א בזה"י, וכמה שחמרו אורחא דארעא דישאל מחכים, וספרו ב"כ במעלת סלומת הורה בזה"י :

ועתה ראו לבאר ולתת טעם לתה לא ניתנה התורה בזה"י כיון שיעקר שלימותה וקיומה הוא בזה"י כמו שכתבנו, וכבר אמרו חז"ל על זה שחילו ניתנה בזה"י היו אומרים לאומות העולט אין לכם חלק בה אלא נתנה במדבר במקום הפקר כל הרושם לקבל יצא ויקבל. אבל לפי מה שחמרו שיעקר שלימות התורה וקיומה בזה"י אינו מספיק זה, כי היה ראוי שתקנו כמו שראוי לנו, ושאלם יצואו האומות שיקבלו אותם, כ"ש כי אחר שכבר נגלה ב"כ על כל האומות אם ירצו לקבל התורה ולא רצו, היה ראוי ליתנה בזה"י וחמרו להם ישראל אין לכם חלק בה כיון שלא ריתתם לקבלה, וכן נריך לבאר מהו ענין זה הגילוי שנתגלה

לאומות אם ירצו לקבל התורה ולא רצו, ואם היו רוצים לקבלה ח"ך היו נשארם ישראל בני הורה והלא לא נבראת אלא בשביל ישראל וכבר החמיל לתתם לאבות, ואמר ב"כ לתתם צבויאל את השם ממלרים שצדון את הלאים על הכר הים, וכן כל מה שכתוב בתורה דברים מורים על כי התורה היא לישראל ולא לאומות העולם, כמו אנכי ה' אלהיך אשר הולאתיך מארץ מצרים וכו', וכיולת צוה לדבר אל בני ישראל בכל התורה כולה כמו שהיתה כמותה לפניו אלוהים שנה כמו שנבראת העולם, ואם היו מקבלים אותה האומות ח"ך תהיה מורה עליהם :

ולכן אני אומר כי אין ספק שהתורה שנבראת אלפים שנה קודם שנברא העולם כמו שהיה כקובצה בספר התורה מבראשית, וישראל נקראו ראשית, עד לעיני כל ישראל שהיתה מיוחדת ומיוחדת להם בשביל זכות אבותם אברהם יצחק ויעקב שהחילו לקיימה ולהמליא שמו של הקב"ה בעולם, ובזכותם ב"כ שהיו ראויים ומשכנים יוהר מכל אומה ולשון, ומה שנגלה הקב"ה על האומות שיקבלו התורה היה הענין שיקבלו עליהם גם הכו לקיים מצות התורה והאזהרותיה כמו ישראל, וכמו שהיו מצוים ומקיימים לקבל שבע מצוות בני נח יקבלו ויתחייבו בכל המצוות לשמות אבותם ויהיו הם עפלים לישראל, כי ישראל נבראת התורה בשבילם וכל לשון התורה מורה עליהם כמדבר עמם לא עם האומות, מפני היותם סגולה מכל העמים בזכות אבותם וזכותם והם צבנים חביבין לפני האל, ולא כן שאר האומות אע"פ שהיו מקבלים התורה ומקיימים אותה כי לא בשבילם נבראת ואין לשונה מורה עליהם, ואם היה האל ית' נותנה להם לישראל בזה"י היו מהתברות ומדוונות שתי צבות, לישאמרו ישראל לאומות אין לכם חלק בה, וכן היות כל התורה כולה מדברת לנח ישראל לבד וסיומה ניתנה בארץ ישראל שהיא מיוחדת להם, ולא לבד בזמן נתינת התורה אלא אפילו אחר נתינתה כשיצאו דורות הבאים מהאומות שלא רצו לקבל התורה להסתופף תחת כנפי השכינה ולהתגיייר היו יכולים לומר להם אין לכם חלק בה כיון שהיא מורה עלינו וניתנה לנו בזה"י, אבל אחר שניתנה במדבר במקום הפקר להורות כי כל הרושם לקבל יצא ויקבל, אפי' שהתורה כולה היא מורה על ישראל ומדברת עמם לא יוכל לומר לדורות הראשונים גם לא לאחרים מן האומות אין לכם חלק בה, כי אע"פ שהיא מיוחדת להם ומורה עליהם, וכן ארץ ישראל היא מיוחדת להם לישראל ולא לאומות. אפילו כמי היו יושבים גם הם לקבל עליהם קיום כל המצוות והיו כעפלים לישראל בתורה כמו שכתבנו, ולכן אמנו מקבלים בכל הדורות הגרים הבאים להסתופף תחת כנפי השכינה והם מקיימים המצוות כמוט ואינם כמוט לשרת על הכתר וליעול חלק בארץ, סכרי

לא יכילם רעיון כל בני אדם ולכן נכתרו מעשינו, וסס בגדר וערך דברי המלות ודברים האמורים : ותמצא כי באלו הב' ספרים הראשונים הנכללים בהם רוב הסיפורים, הוזכרו בהם שמות הקדש יותר משמנה מלות פעם, והשמות שהוזכרו בשני הספרים האחרים שהם הספר ויקרא וספר במדבר סיני אשר בהם רוב המלות שבאלו הד' ספרים הם כמו ' מלות. ואפשר שיתאם הטובה להיותם ולרמוז לנו הענין שכתבתי, כי גם שהם סיפורים ודברים קלים כפי הנראה, עם כל זה יש בהן מן הקדושה והמעלה מה שנעלה מעשינו, ועל ידי השמות הקדש הנזרעים והנעושים בתוך הסיפורים יתעלו אותם הסיפורים והיו קדש, ובשני הספרים האחרים יהיו הם מרובים במלות לא הולך להזכר עליהם כל כך שמות הקדש, ולכן אפשר ג"כ כי ע"ז היו שמות הקדש אשר נזכרו בספר משנה תורה כפלים או יותר מכל ספר מהספרים הראשונים, להורות כי גם כי לפי לשון הספר נראה שנאמר מפי משה רבינו, האמת הוא כי הכל היה דברי אלהים חיים, כי בכלל המלות שהיתה נגזרת לפניהם אלפים שנה קודם שנברא העולם היה ספר משנה תורה, ומפני שהוזכרו בו מלות שהוזכרו כבר בספרים הראשונים שלא הוזכרו עדיין, כי לכך נקרא משנה תורה, וגם שהוא כמי שמדבר משה אל בני ישראל, הוזכרו בו יותר מה' שמות הקדש, לקדש את דברי הספר שהוא כמו שאר הספרים שמורה לשונם יותר שנאמרו בהם הנגזרת למשה רבינו, וכן תמצא כי כל שמות הקדש שהוזכרו בתורה הוזכרו קודם באלו השני ספרים הראשונים, והם שם בן ד' ושם אלהים ואל שדי ושם חזני ושם אהיה, כי שם לבואות שהוא תשלום כל השמות שאינם נמחקים לא הוזכר עד שבאש חנה, והיה זה רמז ג"כ כי לא נמחק קדושה ומעלה בשאר הספרים יותר מקדושת ב' הספרים הראשונים, גם כי יש בהם מהסיפורים שנראים דברים קלים והם המורים לפי האמת :

ספרי יתרו וכל משפחתו נתגיירו וקבלו התורה גם הם בזמן נתינתה ולא היה להם חלק בה' כמו שכחבו (במדבר י') אל המקום אשר אמר ה' אחותי אחן לכם, ואין לגרים חלק בה, ואם כן גם כשהיו האומות מקבלים התורה היה ענין קבלתם כדי לקיים המלות והאזהרות שבה, לא שיחשבו שהתורה ניתנה להם כמו לישראל, כי ישראל לזכותם וזכות אבותם ניתנה להם התורה והרץ לישראל, והאומות אין להם זה אלא קיום המלות שעליהם לקיים לא ירשה ולא חלק בה' כפי ג' גם יש הרבה מלות שלא היו חייבים בהם אע"פ שקבלו התורה, כמו שאמרו (קידושין ע"ג) קהל גרים לא יאקרו קהל ומותרים במזומת, וענין שררה על הציבור וכיוצא בהם :

פרק שלשה ושלשים

הל עלינו חובת ציבור אם יש הפרש בחיזה דבר של קדושה בין קמת התורה לקמתה, כי מן הנראה היה כי עיקר הסורה וקדושתה אינו אלא בענייני המלות והאזהרות לא בסיפורים ודברים אחרים הכתובים בתורה, וכן לא במשנה התורה שהדיבור הוא מפי משה ומאלו ראינו כי קדושת התורה אחת היא, כמה שכתוב בה מלה או אחרים וכמה שכתוב בסיפורי קין שידע אשתו ומה שגולדו לו מן הצניע, וסיפור הולדת אדם ומה בענייני התיבה ותולדותיו ושאר סיפורי התורה, הכל קדושה אחת לענין עבוד הגויים לשם קדושת ס"ת, כמו שהוא בשמות ובמלות וזוהרות כן הוא בסיפורים, וכן בקדושת הכתיבה בחרס ויתור אות או דיבור, וכן בקריאה בה אפילו בציבור שיום הסיפורים לאנכי ה', ובשבע כמה שכתוב בתורה ג"כ שם וידע קין וגו', ומשנה תורה לאנכי ה', והטעם דרך כלל כי כולה דברי אלהים חיים ומלך עולם למשה רבינו כמו שהיתה כתובה אללו אלפים שנה, וכולה שמותיו של הקב"ה :

וביארור טעם זה יתחלק לשנים, הא' כי כמו שמי שממרה את פי האל יתב' בדבר גדול או קטן הסבירה חובתה שהוא חייב מיתה כמי שעובר על פי מלך יו', ויותר חייב קן, וכמו כי ציטעו כל איש אשר יאמר את פיך לכל אשר תאמר וימת, בין יהיה הדבר המצווה קטן או גדול לא כביט אליו כי אם אל המלכה, כן הדברים היוצאים מפי האל ית', הן בדבר מלטה חמורה הן בדברי סיפור הנראה קל וכלי לורך הם שיום כמה שטולם הם דברי אלהים חיים, ויש כבולן יתר שאת וקדושה שהן נכתבין בקדושה ואינם נאמרים כי אם במקום נקי, להיותם דברים אמיתיים נאמרים מפי האל ית', וגם הדברים הנראים קלים בעינינו ראויה להאמין כי לא לבד למה שנכלה ונראה קל בעינינו הוא שנאמרו מפי האל ית', כי אם גם על מה שיש בהן מן הסודות ודברים נסתרים אשר

והפעם השני להיות קדושה בסיפורים כמו במלות התורה, הוא כי כל התורה כולה שמותיו של הקב"ה היא ויש לירוייה שמות בסיפורים כמו בשאר התורה, כמו שהוא ידוע ליודעים חונה של תורה, ואני אומר לפי דרך זה כי מה שאמר כי כל התורה כולה היא שמותיו של הקב"ה, הוא, כי האותיות הנכללות בשמות שאינם נמחקים הם י"ב אותיות י"א חד"ב, ל"מ, ש', זכ"ב, ובסדר הא"ב צי"ת הן א"ב דה"ו י' למ"ב ל' ש"ה, והאותיות שאינן נכללות בשמות הן עשרה, ג' זח"ט כ' ע"פ ק"ר, ונאמר כי כל אות הסמוך ונוגע באות מלכותיות השם יקדש, והנה הב' מקדשת הוי"ו והח"ת והט"ת שאלל, שלשה כסדרן כנגד שלשה כסדרן, והי"ו מקדשת הב"ק שאלל, והל"מ וסל"מ

ואלמ"ד מקדש נו"ן מקדשות הסמ"ך עיי"ן פ"ה שאללן, וסלר"י מקדשה את הקו"ף שאחריה, וסעי"ן מקדשה סעי"ש שלפניה, האל"ף הסעי"ן אינן מקדשות שום אורח פרטיה כי הן כוללות כל האותיות מלפניהן ומלאחריהן, והרי כל התורה כולה שהיא מחוברת מכ"ב אותיות היא שמותיו של הקב"ם, כי כל האותיות הם שמותיו ית' על דרך זו :

פרק ארבעה ושלשים

והעיקר הסעישי כי התורה הזאת מועתקת מאת הצורח לא מזולתו, ועליה אין להוסיף וממנה אין לגרוע, לא בתורה שבכתב ולא בתורה שבעל פה, שחומר לא תוסף עליו ולא תגרע ממנו, עכ"ל הרב ז"ל פרק חלק. וענין עיקר זה כי גם שיטתו בעיקר השמיני אמיתת תורה מן השמי, היא אפשר להאמין כי היא אמיתת מאתו ית' אבל לא שהיה מראשיתה עד סופה האותיות ומלותיה וסדרה מפי האל ית', אלא אחר שהיה זה הדיבור למשה רבינו על ענין אחד היום כותב הענין ההוא המכוון כפי מה שהיה נראה לו, ולא בלשון עלמו שנאמר לו ולא כסדר שנאמר לו, אלא כפי מה שידומן למשה רבינו בשעה כתיבתו, ולכן הולכנו לעיקר הזה, כי אמיתת התורה היא בשלימותה לא לבד בענייניה דרך כלל ופרט אלא גם מלותיה ואותיותיה וסדרה מראשיתה עד האחריתה היא מועתקת כולה מאתו ית', וכמו שעשרת הדברות הוא ית' המדבר ואומר אנכי ה' אלקיך אשר הולאתיך מארץ מצרים מבית עבדים, באלו האותיות והתיבות כסדרן וכמו שכתוב (שמות ל"ג) והמכתב מכתב אלהים הוא חרות על הלוחות, כן כל התורה כולה נאמרה למשה רבינו באופן האותיות והתיבות כסדר הכתוב בתורה, אע"פ שנראה מלשונה שהיא נאמרה ע"י אמלעי המספר, ואומר כי בראשית ברא אלהים ושאמר יהי אור ויהי רקיע, יש לט להאמין כי בזה הלשון ממש נאמר לו שיכתוב בראשית ברא אלהים וכתב, וכן כל התורה כולה עד לעני כל ישראל נכתבה פעם כמדבר ע"י אחר אמלעי ופעם כמדבר הוא עלמו, וכפי מה שכתבנו בפרקים הקודמים, ולהיות חומר מעלה בעשרת הדברות שם כוללים כל מלות התורה כולה, נאמרו בלשון האל ית' המדבר הוא עלמו להם לזרזם ולתת להם מעלה וכבוד כי פיו המדבר אליהם :

ובפני כי מזה היה נמשך להם ג"כ עונש ואשם יוחר אם יעברו על דברו הנשמעים מפיו עלמו, כי אינו דומה הסדר על הדבר מפי המלך בעלמו לזהר על פי שלמו, וכמ"ל ליואב (ש"ב י"ח) כי באזניו לוח המלך וגו', לכן חששו ישראל ואמרו למשה רבינו דבר אחת עמנו ונשמעה ואל ידבר עמנו אלהים פן נמות. כי בדברו עמנו פה אל פה נהיה נעשים למיתה ח"ו אם נעבור על

דבריו. כי התועלת הנמשך מדברו אלינו כי נהיה זריזים יותר בקיום דברו בשמענו אותם מפיו, גם שנשמע בדברים מפיו נשמע ונקבל לעשות, וזוהו שרלה בנאמרה דבר אחת עמנו ונשמעה, וזוהו השיב להם אל תיראו כי לבעבור נאות אחתם בא האלהים ובעבור תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו, ויהיה נכות מלשון הרימו נס, כי לתת לכם מעלה וכבוד לזכותכם שתשמעו באזניכם דברו ותהיו כנביאים בא האלהים, כי בזה תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו בשמעכם את דבריו מפיו לפיכך, לא לטעיזכם יותר אם תעברו :

וגחזור לענין כי כל התורה כולה מראשה לסופה נאמרה למשה רבינו ככתבה וכלשונו, מבלי שינוי לשון או אפי' אות א' כ"ש ענין מהענינים הכתובים בה, וימשך מזה כי לא יפול שום שינוי בה לעתיד, כי אם היה נאמרה מפי משה רבינו שאמר אלו הענינים והוא כתבם כפי מה שנראה לו, היה אפשר שיפול איזה שינוי בלשונה או בכתבה לא בכלל ענייניה, כי לא היינו נזהרים אלא בשמירת ענייניה, אבל מאחר שנתחמת לנו כי לירד כתיבתם ג"כ הוא מאתו ית' לא יהיה מקום שיפול בה שום שינוי, כי מי הוא שי אשר יבא אחרי המלך את אשר כבר עשהו, וגם מי הוא אשר יושט ידו לשנות בתוספת או גרעון בזה שכתב מפיו ית', כי בזה שיראה לו שצריך תוספת או גרעון יחשוב כי אל דעות ה' ולא קרה ידו ומדעו מהשגיל על כל דבר ודבר שיהיה שלט ולא ילמדך לתוספת או גרעון, כי הוא ית' הצורח לא העולם וידוע מה שעמיד להיות, וזוהו לבות וכליות מחלת נפשות התורה ידע מה שיהיה עד סוף הימים ואלא תלמדך לתוספת ולא לגרעון :

ולא לבד תורה שבכתב היא שלימה מבלי תוספת וגרעון, אלא גם תורה שבעל פה אי אפשר ליפול בה תוספת או גרעון מן הטעם הנזכר, כי סדרה ומלותיה עלמו כמו שהן בהצבות בתורה נאמרו למשה מסיני, ונמסרו לו דרכי הלאמודות ריבויים ומיעוטים קלים וחמורים וג' שישאר מדות שהתורה נדרשת בהם, אשר אי אפשר ליפול בהם תוספת וגרעון כי הן נלמדות מן הכתובים המדויקים ככתבם וכלשונם מפי הגבורה, וכן ההלכות שאין להם סמך בכתובים וכן ההלכות למשה מסיני הן ידועות וקצובות שאין התוספת והגרעון נופל בהם :

ושלש ימרות התורה אשר לא יפול בה תוספת ולא גרעון, יבאחר חממה פניו וראיות מן השכל, מלך הנוח, ומלך, ומלך, ומלך, ומלך, ומלך ומלך האמלעי בכתובתם. כי מלך הנוח והוא האל ית' הוא שלימה, כי כמו שלא יפול בו ית' שינוי לעולם כן לא יפול שינוי בזה שנאמר מפיו ית' לעולם, כי לא ימשך שינוי ממה שאין בו שינוי, וזהו שרמז בכל מקום שאמר אני ה' אחר קיום מלות רמז שכתוב (ויקרא י"ט) ושמרתם את כל חקתי

חקתי ואת כל משפטי ועשיתם אותם אני ה' כי ראו ומחוייב לכם שתשמרו בלבבכם החקים והמשפטים שיש לכם זמן קבוע עד בוא זמנם וכן השאר ותעשו אותם אני ה' כמו שאני ה' ואין בי שינוי לעולם כמו כן בחקותי ומשפטי לא יהיה בהם שינוי וחילוף לעולם :

ובן מזדו ית' בזוהר אחר, והוא מלך פעולותיו ית' שראינו מה שפעל ועשה בעולם התחתון וזה על המנהג שבראו, הארץ מוליאה מן הכזרע בה והב' ח' מולידים קדומה להם, לא ישנתו סדרי בראשית ועבדי הדברים כולם, וכן השמים והארץ לא ישנו את תפקידם, ויותר מהמה ראוי ומחוייב שלא יפול שינוי וחילוף בחזרתו אשר היא אלהית ונצרכת אלפים שנה קודם שנברא העולם :

ואם מלדס ג"כ מחייב שלא יפול בה שינוי וחילוף, כי דרכים דרכי נועם ונעם ונכזב יושר דברי אמת, ומה שהוא אמת לא יגרע ולא יוסף, וכמו שאמר המשורר אחר סיפורו מן מעלותיה ושלמותה, ויראת ה' טהורה עומדת לעד, כי מזה נמשך ומחוייב שתעמוד לעד ולא יפול בה שינוי וחילוף ללל כיון שהיא תמימה ונאמנה, והיותה תמימה מתבאר ממה שהיא כוללת ונאמנת חיים לעושיה בצוה"ב, כי יש מלות שהשכל מחייבן ומלות שאין השכל מחייבן, והמלות שהשכל מחייבן כמו מה שבין אדם לחבירו בגופו וממונו כי בן ים קיום ציטוב הסגנה העולם, ובהיות שכל האדם מיושב מבלי משיק ומליק מפנה עלמו לאשר המלות המיישבות ג"כ את האדם להללחת עוה"ב, וכן המלות שאין השכל מחייבן, שמכלית כוונת קיומן הוא לשכר הלפון בצוה"ב עין לא ראתה אלהים זולתו, כי כפי חומר אותן המלות עממן, שאין השכל בהיותן בזה החומר העכור משיג את עממן כמו שאין השכל משיג מהות העוה"ב :

ובן מלדס בזוהר אחר מחייב שהיה עומדת לעד ולא יפול בה שום שינוי, והוא מה שטודע מפרסום נתינתה בקולות וברקים וענן כבד על ההר וקול שופר חזק מאד, כי מזה יש הוראה על קיומה לעתיד, כי הדברים הנעשים בצפרוסם גדול יהיה בטוח העושה אותם שלא יפול בהם שום שינוי וחילוף לעתיד, כי השינוי צדדי ואפילו לאחר זמן הרבה יורה חסרון בתחלת הדבר ההוא, כי הדבר השלם בתחלתו לא ישנהג בצופו :

והנהגה אלו הארבעה דברים שגורו בנתינת החורה יורו על קדימותה ושלא יפול בה שום מין מהשינויים, והם ד'. שלא תהיה נחלפת בחזרה אחרת, ושלא תהיה עניינה בגופה אחרת, ושלא יהיה נגרע ממנה דבר, ולא נוסף ג"כ, וענין שקולות הם הוראה לקיום החורה שלא תהיה נחלפת בחזרה אחרת, ולכן ניתנה בקולות ובקוליות, כי קולה ישמע לעולם ולא זולתה. וענין הברקים מורים על הנסיחה, כי גם שעניינה יהיה קיים לא תנתן לגופה אחר, אלא כמו שהיא

מנבאשית עד לעיני כל ישראל, כמו הברקים כי גווגס אינו משתנה. וענן כבד על ההר יורס על הגרעון שלא יפול שום נרעון בשום דבר חוקיה ומלותיה, כמו הענן שהיה כבד על ההר ולא נמחה כעב וכענן אחר שנאמר בו מחיתי כעב וגו' . וענין קול השופר חזק מאד יורה על שינוי בחוספת כקול השופר שהיה חזק מאד ולא יעריך אדם ולא ישער חוספת על הקול ההוא, וגם כי התחזקו כל אחד מהדברים לכל אחד מהשינויים אלו מוכרח, די שהיו ארבעה כנגד ארבעה . ואלו ד' מיני השינויים זכרם הכתוב ג"כ, על החוספת והגרעון אמר לא תוסיפו על הדבר ולא תגרעו ממנו וגו', ועל הנסיחה אמר בצוף ג"כ אלה המלות אשר לוא ה' את משה אל כל בני ישראל וגו' , כלומר אלה כתבם וכלשוונם, ועל חילוף התורה אמר בצוף חומש הפקודים אלה המלות והמשפטים אשר לוא ה' ביד משה אל בני ישראל, כי המלות והמשפטים האלו והם תרי"ג מלות לא יתחלפו באחרים לעולם, וכן אמרו חז"ל, כה תאמר לבית יעקב, כה בלשון הקדש, כה כסדר הזה, והוא ענין הנסיחה, כה בענין הזה והוא ענין החילוף, כדי שלא תפחות ולא תוסיף :

ואם מלד המקבלים והם ישראל ראוי מחוייב ג"כ שלא תשתנה התורה, כיון שהם זרע קדש ברוכי ה' בני אברהם יצחק ויעקב והנמשכים מהם עד מרעה שכולם קיימו את החורה קודם נתינתה, ואיך ימירו או יחליפו אותה בניהם אחרי נתינתה וקבלתה, והם המקבלים אותה עלמם ראו עולם נתינתה בחזרתה מהעולם רבני בקולות וברקים ונתינתה שהיתה מאתו ית' והורישוה לבניהם והעידו להם על אופן נתינתה ואמתתה, איך יקומו בניהם אחריהם ויאמרו איך שקר נחלו אבותינו ח' , אדרבה הבאים אחר נתינת התורה יהיו תחת אבותיהם והאמתו ויקיימו אותה לחלפי דורות, כמו שהם יודעים ומקיימים כי הם זרע האיתנים אברהם יצחק ויעקב, וכמו שיעד הכתוב לא תשכת מפי זרעו, כי כמו שהם יהיו ידועים וכריסם לעולם כי הם זרע כל אחד מן האבות הרמזיים למעלה, באמרו כי אביאנו את האדמה אשר נצבעתי לאבותי וגו', כן לא תשכת הסיירה הזאת אשר היא לפניו לעד ולקיום, ותשלום ספר החורה כי קיום החורה בכל הדורות מורה על שיותם בני אברהם יצחק ויעקב, כי לא נפל בלבול ולא עירוב בצרעם, וכן לא יפול שום חילוף בחורה, כי זה תלוי בזה כי היא מורשה לקבלת יעקב אבינו ע"ה, ואין ללאומות ולבלתי מקיימים אותה שום חלק ונחלה בה, וכמו שכתוב לא עשה כן לכל גוי ומשפטים כל ידעום וגו', ובהיותם זרע ברור ונקי לאבותם הם שלמים בתמות גופם ובמדות נפשם החלושה מתחת כסא הכבוד מקום מהלכ נפשות האבות ע"ה, והם מקיימים החורה המורשה להם מהם הכוללת מדות הגוף והנפש, וסרי

ולכך אין הנבואה שורה אלא בארץ ישראל, כי שם היתה תחלת התנוולות רוח ושפז האל ית' ונחזרר שלא תשתנה התורה מלד התקבלים וסם ישראל: ואם מלד האמלעי והוא מרע"ה, יתברר ג"כ שלא תשתנה התורה, כיון שהיה מבחר המין האנושי בנבואתו ולא קם עוד נביא בישראל כמשה, ולא לבד היתה עולם ויתרון נבואתו על שאר הנביאים בשעת נתינת התורה, כי אם ג"כ קודם נתינתה, וכמו שאמר הכתוב אשר ידעו ה' פנים אל פנים וגו' לכל האמות וגו' לעשות בארץ מצרים וגו', כי מאז ששלחו הפליא להבדיל ולהבדיל נבואתו משאר הנביאים, כדי שהיה בו כח והכנה לעלות לשמים ולקיים כל התורה כולה והגיעו לשלימות אשר אין כח בחק שום אדם להגיע ולא נגרע ממנו דבר ואפשרי להשפיע על ילודי אשה-אלה הושפע בו, ואם היה אפשר בחק אדם שיושפע עליו יותר היה מושפע ממנו ית', וא"כ ימשך מזה כי גם התורה שניתנה על ידו עליה אין להסוּף ומומנה אין לגרוע ולא יפול בה שינוי כלל, כמו שלא נפל שום שינוי בנבואתו בכל זמן שהיה מתנבא מתחלת נתינת התורה ועד סופה בחוק ארצות שנה, ודי היה הערה מה שאלה קרה שינוי בטבע גופו כמו שכתוב לא כהתה עינו ולא כס ליחה :

ובן מלד האמלעי והוא מרע"ה באופן אחר, כי כמו שסיפורי התורה והגדויות שנאמרו על ידו הן אמתיות ולא יפול בהן תוספת ולא גרעון, כן בננות התורה ואזהרותיה שניתנו על ידו לא יפול בהן תוספת ולא גרעון, כי התורה היא שוות החלקים, ואם בסיפורים שהזכירו בתורה אי אפשר ליפול בהם שינוי כי מה שהיה כבר היה, כ"ש בעיקר התורה והיא מלוּתיה ואזהרותיה, ונתבאר מכל זה מן הסדרה הנכונה כי לא יפול שום שינוי בתורתנו המתמימה :

ודר"א"ה מן הגוים, ממה שראינו כל זמן משך הנבואה בישראל שלא דבר שום נביא אמת שום דבר שיראה נגד מ"ש בתורת משה, וכל דברי הנביאים מסבימים בנבואתם למה שכתוב בה ושאין לגרוע ממנה ולא להסוּף עליה, וכמו שאמרו בראש מגלה אלה המלות שאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה, וכיון שאינו רשאי לחדש והוא התוספת, כל שכן לגרוע, ומה שאמר אליו השמעון הפילו אומר לך עבור על אחת מכל מלות שבתורה כמו אליהו בזה הכרמל, הרי סימנו ואמרו הכל לפי שעה, שמע לו, דהוא מיגדר מלכת שהשיבן על ידי כן מע"א, וכמו שהזכירו בידימות (דק"ל). אבל לבטל או לחדש שום מלה אין כח ביד שום חכם ואפי' נביא שיאמר כך מפי הנבזרים לא נאמניהו, כי גם שהכתוב אמר לא תוסיפו על הדבר אשר אנכי מצוה אתכם ולא תגרעו ממנו, שנראה שאנו מוזהרים בך, אבל אם האל יתב' יזנו לעסיד מלוה מחדשת או יגרע ממלותיו מי יאמר

והרי הם מאמתים ומקיימים נתינת התורה מאתו ית' כאילו נמלאו הם בעלמם במעמד נתינתה בהר סיני, וזה יראה מה שאמרו מ"ל שגפופתיהם של כל הדורות הבאים מישראל נמלאו במעמד הר סיני, כי היותם זרע נבחר בנוף ונפש ממקבלי התורה מורה על קיומה לעמיד בלי שום שינוי כאילו היו הם עלמם במעמד נתינתה עם שאין המדרש יולד מידו פשוטו :

ובן מלד המקבלים באופן אחר לא יקרה בתורה שום שינוי וחילוף, וזה מלד השכלתם וחכמתם מכל העמים, וכמו שכתוב (דברים ד') ושמרם ועשיהם כי הוה חכמתכם ובינתכם לעיני העמים אשר ישמעון את כל החקים האלה ואמרו רק עם חכם ונבון סגוי הגדול הזה, אמר שראויים לשמור לעולם ולעשות את דברי התורה בלי שום שינוי, מלד כי הוה חכמתם ובינתם לעיני העמים, הם יודעים כי חכמת ישראל היתה מכל האמות היא מלד התורה, ובפרט אשר ישמעון את כל החקים וגו', כי מהחקים אשר אין עומם נגלה כי אם לישראל תראה חכמתם ובינתם לעיני העמים ואמרו רק עם חכם ונבון סגוי הגדול הזה, כי גם שחכמתם היא קנויה לם מלד התורה גם הם מלד עלמם הם החמים ונבונים ומלד חכמתם ותבונתם השיגו וכו' למעלה חכמת התורה, וכמו שכתוב (דניאל ז') יהיב חכמתא לחימין, וכן אמרו מ"ל (קידושין מט') עשרה קבין חכמה ירדו לעולם ט' נעלה ח"י ואחד כל העולם כולו, ולא אמר ט' נעלה ארץ כנען אלא ח"י, אפוא דלרעה דישראל מחימה ישראל. והנה הכתוב היה שאמר ואמרו רק עם חכם ונבון וגו' דבר לעתיד כי כשיבאו לא"י ויתחכמו בה יותר מכל האמות אז יאמר עליהם רק עם חכם וגו', שהרי בכתוב הקודם לזה אמר ראה למדינת אתכם חקים ומשפטים וגו' לעשות כן בקרב הארץ אשר אתם באים שמה לרשתה, וסמך מיד ושמרם ועשיהם וגו' ואמרו רק עם חכם ונבון וגו', כי מלד שקבלו התורה וישקנו בארץ ישראל יהיו משיגים חכמה ויתרה לעיני כל העמים, וסבה הוה אפוא דלרעה דישראל מחימה מלד כי אדם הראשון נברא ממבחר א"י והוא מקום המזבח, כמו שדרשו ז"ל ב"ר פ"ד) הכוב הכה עפר מן האדמה ותיב ההם מזבח אדמה, והאל ית' אחר שאיירו מן המקום המובחר ההוא נפח בלשיו נשמת חיים ויהי האדם לנפש חיה כמו שמתרגם אונקלוס ע"ה לרוח ממללא, והוה חכמתו ובינתו המושגת לו מאתו ית' במבחר א"י, ונתברר ונתלבן ונתעט של אדם הראשון באבות ובנייהם אחריהם עד שחזרו למקום מחלצ אביהם הראשון, וחכמת אדם"ר תחיר פיהם בהיותם במקום המובחר ליצירת גופו ומקום- שנופה בו נשמת חיים מאתו ית', כי היא סבת הוה אפוא חכמים מהפשטות בה אפוא נפחתו נשמת חיים בשפע באלם הראשון,

דברי החורה למש שיעלה דעתה לעבור על דבריו ולחלוק על רגונו וחשבו מחשבות לבטל את החורה ומנותיה, ולא עלה בידם עם היותם מלכים וסגנים ולא יצור מהם כל אשר יזמו לעשות, וזהו מלך נלחיות החורם כאשר הצטיינו זה כי לא תשכח מפי זרעו, וראינו כמה מן המלכים מן האומות שחדשו להם דת ושמצו להם עבדיו ועצו את הקודמות וכי יתקלפו במלכם וצאלטיכם ויטו לכם לאחרת, מה שלא קרה בדת האלהית, כי הצועצים למלכות יורם צעת תאוותם אחר כך יזכרו וישונו אל ה' הם או צניטה, וזהו מסוגלת נלחיות החורה האלהית ובכל הדורות, וכמו שאמר בכתוב אחר אחריו כי לא תשכח מפי זרעו אמר כי ידעתי את יצרו אשר הוא עושה ביום, כאילו העיד האל ית' כי מה שאלו וצבע ודשן ופנה אל אלהים וגו' הכתוב למעלה, ידע הוא ית' כי מלך יצרו המפתה אותו הוא עשה ולא יתמיד בו אלא שיטוב אחר שעתה וכמ"ש אשר הוא עושה היום: והראיה הלקוחה מן הקבלה בנלחיות החורה וקיומה דרך כלל, מה שאמרנו חרה לזה לנו משה מורשה קבלת יעקב, כי החורה שזה לנו משה היא בנחלה ומשמשת לדורי דורות לקבלת יעקב, וכל הנביאים הבאים אחרי מרע"ה כולם הסכימו על נלחיות תורת משה ולא פחתו ולא הוסיפו עליה כמוזכר בנח' מגילה, וכולם הזכירו את משה רבינו בספורי נבואתם, בייסוע מוכר כמה פעמים ובנפשותם בתחלתו אשר לזה את אבותם ביד משה, ובשמואל אשר עשה את משה ואת אהרן, ובנח' ח' כאשר דברת ביד משה עבדך, ובנח' ב' י"ד ואת בני המים לא המית ככתוב בס' תורת משה וגו', ובישעיה (ס"ד) ויזכור ימי עולם משה עמו מולך לימן משה וגו', ובינתי' אם יעמוד משה ושמואל לפני, ויזכרו לא הוזכר משה ואין בכל הנביאים מי שיזכיר על דבריו כמוהו, וכתרי עשר זכרו תורת משה עבדי אשר נותני וגו': ובצאנו ראינו הנביאים כולם מזכירים על קיום החורה, בייסוע לא ימוש אשר החורה הזה מפיך, ובנפשותי אתם עזבתם אותי ותעבדו אלהים אחרים לכן לא אוסיף להושיע אתכם, ובשמואל אם בכל לבבכם אתם שבים אל ה' הסיירו את אלהי הכר וגו' ועבדוהו לבדו ויגל אתכם וגו', ובמלכים צמרה שנית לשלמה אם שוב תשובו אתם וביניכם מאחרי ולא תשמרו מלותי וגו', וישעיה וירמיה ויחזקאל ותרי עשר רובם תוכחות לישראל על עבדתם את החורה: וכן ראינו אותם מזכירים את ישראל על מלות פרטיות הכתובות בחורה, יאסוע נלעווה למול את ישראל שנית, וכתב ששבו את הפסח ושאלנו מעבור הארץ ממחרת הפסח מלות וקלוי וגו', וכן מוצה בזה עיני וקרא את כל דברי החורה הכתוב והקבלה ככל הכתוב בספר החורה, והנשיאים קיימו שבעתם לגבעונים, והכה יאסוע את

יאמר לו מה תעשה, אפי"ה האל יתברך אמר שלא תשנה כי לא תפול בה שינוי מלך שלימותה, ואפי"ה הוא ית' לא ישנה אותה כי הוא צראה בכל השלימות האופשרי מקודם שנצרה העולם וידע כי לא יפול בה שינוי לא צמוסתה ולא צמרון, כי הדבר השלם והאמת לא יפול בו שינוי כלל, וכמו שכתוב לא בשמים היא, שירעה לפי כוונה זו שכן השמים ג"כ לא יחדשו בה דבר כיון שניתנה כבר בשלימות מן השמים: וכן ראינו מן החוש, כי הוא מן הידוע כי יפול שינוי בדברים לפי רוב השנים ושינוי הזמנים ושינוי האנשים והמקומות. וביאור זה כי אחר שהאנשים אינם עומדים לעולם על הכונה אחת ועל כוונה אחת כי השתנה כמותה ודעתה לפי שינוי הזמנים, ויהיה מן ההכרח שישתנו דבריהם ומעשיהם ולא ישובו לסדרן הראשון, ואחר שראינו בכל הזמנים החולפים כי כלל האומה הישראלית לא סרו מלהזיק האמת שקבלו אבותם, בין שהיה צמרה על אדמתם בין שהיו צמרותם בעבודתם בארץ לא להם, יתחייב כי נלחיות החורה ואמתותה היא העומדת להם בכל הזמנים והמקומות המשנהו שיהיו כנונים ומזמנים לעולם ללמידתה וקיום מלותיה, ולא ישנו את חפיקים בשינוי ההוא עליהם לפי רוב השנים, וזו היה הנראה על היותה נלחית וקיימת לגד מעלי שינוי היותה חורה אלהית, כי יוהר נזירים בה האומה בדקה בה' צדיקים בגלות מצהייתם בגולה, ונותנים לב דעתה כי מה שרפו ידיה ממנה היתה בנת גלותם ומוסרים נפשם עליה בגלותם, וכמו שאמרנו ז"ל לא יסדו או ללוב, וכמה פעמים בימי השופטים נכשלו ישראל בעבודת חיליית ועבדו דברי החורה ויתנו ביד אויביהם וזעקו אל ה', כי ידעו כי על אשר עברו את דברי הכרית בזה להם הגרם שהיה ושבנו לו ופאתם והיילם מלוחניהם, וזו היא ראינו לנלחיות החורה כי מרפיה ידיהם ממנה יכשלו ויתנו לב לשב לקיימה על איתנם הראשון, ולא ינסו ברעותם להדם להם דת אחרת לראות ישיב להם זה, והעובדים מישראל הוא לתוקף יורם ותאוותם ויצא להם לחטוא ומיד מתחרטים ואפי"ה הפושעים צמדם ובמעל הם יודעו רבונם ומכוונים למרוד בו וזדון לבם משיאם לומר מי הדון לנו כל אשר חמלא ידנו לעשות בכתנו נעשה ולא יחוסו לעונש שאחר המיתה עם היותם יודעים אותו, ובתאמר אחד מהם כלום אני עושה אלא להבנים את צדאי, והבן אחריו אמר קמחי לא ידעי להרנוני כלום אנו לריכים אלא לאורו יש לנו זהב פרוים וכו' אמרו לו והכתוב לי הכסף ולי הזהב וגו' אמר להם כבר נתנו לנו דהייב השמים שמים לה' והארץ נתתן וגו', הרי שאין שבת חמאיתם פקפוקם באמיתת החורה או בלחיות האמת הבורה, שהרי יודעים רבונם ומכוונים למרוד בו ומביאין ראיה מדבריו שהם

את כל הארץ וגו' ואת כל הנשמה החרים כאשר
 ליה וגו', ולא הסיר דבר מכל אשר ליה ה' את
 משה, וחלק את הארץ לשבעים ולשבע הלוי לא
 כנה נחלה אשי ה' אלשי ישראל הוא נחלתו,
 והיה החילוק ע"פ הגורל, ונתן את ערי המקלט
 לגוש שמה וגו', והסיר לבני ראובן וגד על המזבח
 אשר בני, ובשופטים עלה המלאך מן הגלגל
 ואמר אלעזר אחכם וגו' ואתם לא תכרתו ברית
 וגו' מה זאת עשיתם, ודבורה היו צאים אליה
 בני ישראל למשפט, וכן שאר השופטים, ועבדו
 בני ישראל את הבעלים ואת העשתרות והזיכות
 ועשו, ושמשון נזהר בניזירות, ונקטלו בני ישראל
 על דבר פלגש בגבעה, ועלי הוכיח את בניו אשר
 ישכבון וגו' ויאמר לו למה תבצעו בזבחי ובמנחתי
 וגו', ובני שמואל לא הלכו בדרכיו, ויאמר וביך
 לא הלכו בדרכיך עתה שמה לנו מלך וגו', והמליך
 עליהם מלך ולדק עלמו באמרו הנני ענו בי וגו',
 ושאלו הסיר את האזובים על הדם ואמר
 ושמעתם בזה ואכלתם, והוכיח שמואל את שאול
 על אשר לא שמע אל דבר ה' ויעט אל שלל
 העמלקים, והרג דוד את ההורגים את שאול ואת
 ארם בשה, ופרץ ה' פתח צעור, והוכיח נתן
 את דוד על אשר הכה את אוריה ולקח אשתו,
 וקיים דוד שבועתו להמליך את שלמה בנו אחיו
 וצבה בית המקדש ועשה צעת הטהר את הסגן וכל
 ישראל עמו, ועשה ירבעם שני עגלי זהב ויהי
 הדבר הזה לתעלה וגו', ועשה יהודה הרע וגו'
 ויצנו גם המה להם צמות וגו' ונס קדם היה צורך
 וגו' והצבות לא סרו, וצבה אליהו מזהב צהר
 הכרמל בהוראת שעה ובענה, והעידו על נבות
 בני צלילן והומת, ונענשו אחאז ואחזאז איזבל,
 וחזק ויאש את דק הבית וכסף האם וגו' לא
 יוצא בית ה', ואמליה הכה את הממיתים את
 המלך אציו ואת בעיטה לא המית ככה צפסר
 תורת משה, וקרא המלך יאשיהו את כל דברי
 ספר הברית, וקרא את ירושלים ובית המקדש,
 ובשאר ספרי הנביאים ישעיהו ירמיהו יחזקאל ותרי
 עשר צאו חוכמות כוללות בפרט על העצרות
 החמורים ועיודים ונחמות, וירמיהו כוכים בפרט
 על חילול השבת, ודברי שקבלנו מכל הנביאים
 כי תורת משה נלחית היא ושם אחד מהם לא כתב
 שום דבר הפך התורה, וכבר דרש חנניה בן חלקיה
 דברי יחזקאל שהיו סותרין דברי תורה והלמלא
 הוא היה נגזר כמו שהציאו במסכת שבת, ואליהו
 צהר הכרמל הוראת שעה היתה וכמו שאמר
 ובדברך עשיתי וגו', וכן שאר הספרים שהתו
 צרות הקדש אין בהם שום דבר נגד התורה, ואפי'
 ספר קבלת החס באמרו סוף דבר הכל נשמע
 את האלוקים ירא ואת מלתו שמור כי זה כל
 האדם. ולא צאה אלינו מלוא מאת האלוקים כי
 אם הכתובות בצפר תורה משם עליהן אמר כי
 ז"ה כל האדם, רומז את דור המדבר שקבלו התורה

שהיו דור שכלו דעה וכל העולם לא נברא אלא
 לזוות לכל אחד מהם, ודניאל ועזרא ונחמיה הזכירו
 את משה רבינו בספריהם והזכירו על קיום הוראתו,
 וכן דברי הימים שמוזר על ידם, וראיט כי
 ממרע"ה עד מלאכי חותם הנביאים כמו חת"ם שנה
 והיו בכל הדורות כמה אלפים חמנים ונביאים,
 מהם מ"ח שנתנבאו להם לישראל, לא פתחו ולא
 הותרו ממ"ט צתורה, וכ"ט הצאים החריהם
 שאינם כמדברתם, נראה דבר ברור כי על התורה
 אין להוסיף וממנה אין לגרוע ושכלם הסכימו בך:
 ואחרידים נלך לאנשי כנסת הגדולה האחרונים
 שקבלו כולם תורה שנמסרה להם
 מהנביאים וזקנים ויהושע ממשה רבינו, כמו
 ששינו באבות משה קיבל תורה מסיני ומסרה
 ליהושע ויהושע לזקנים וזקנים לנביאים ונביאים
 למסורה לאנשי כנסת הגדולה, שהכונה היא לפי
 הענין שאנחנו בו, שכמו שקבלה משה מסיני בני
 חוספת ומגרעתה קן מסרזה המוסרים תורה
 האחרונים והם הנביאים לאנשי כנסת הגדולה,
 ומהם נמסכה לתנאים הראשונים והאחרונים
 לאחוראים ולרבנן סבוראי והגאונים והחכמים
 והחכמים עד לרבות הללו שאברהם הממת חממי
 ובינת נבוינו נסתרה, עם כל זה אנחנו יודעים
 את התורה הזאת שהיא היא מה שקבלו אבותינו
 פ"ה על ידי משה רבינו, וכמו שהבטיחנו בתורה
 כי לא תשכה מפני זרעו:
 ואד/שורב כי ענין מסירת יהושע התורה לזקנים
 וזקנים לנביאים ונביאים לאנשי כנסת
 הגדולה, ולא שני שאנשי כנסת הגדולה מסרום
 לתנאים שבאו אחריהם והם לבאים אחריהם,
 מפני כי מסירת משה התורה ליהושע היתה בזמן
 פעירתו בשכלה לכתוב את דברי התורה הזאת
 על ספר עד תומת אהר שכתב ברית אתם בארץ
 מואב וקבלו את התורה ונחשז כאלו קבלו עתם
 מחדש, וכן יהושע מסרה מחדש לזקנים ולישראל
 שהיו בזמן ההוא מפני שהיו אומרים כי מפני שהיו
 יראים שמה לא יכנסו לארץ הוא שקבלו התורה
 ועכשו שנסכנסו חזרו וקבלו אותה, וכמו שכתוב
 (יהושע כ"ד) בחרו לכם היום את מי תעבדו אם
 את האלוקים אשר עבדו אבותיכם וגו' ואמרו לא
 כי את ה' נעבד ויחמת עדים אתם צכם וגו'
 ויכרת יהושע ברית לעם ציום ההוא וגו' ויכתוב
 וגו', ויאמר אחר כך ויעבד ישראל את ה' כל
 ימי יהושע וכל ימי הזקנים וגו', כי כמו שעבדו
 את ישראל כל ימי יהושע וצטוק ימיו חזרו וקבלו
 התורה מחדש כן עבדו כל ימי הזקנים, ובסוף
 זמן הזקנים חזרו הנביאים לקבלה מהם מחדש,
 וכן הנביאים לאנשי כנסת הגדולה, כמו שכתוב
 ביהזקאל שהיו מהנביאים האחרונים והעולם על
 רוחכם היה לא תסיה אשר אתם אומרים יהיה
 כנוים וגו' הו אני נחם ה' אם לא ציל חזקה
 וגו' אלמולך עליכם, כמו שאמרו ז"ל במסכת
 סנהדרין

כי אין הכוונה לומר כי העשיית אחד עשר מצות או שלש מקום מן השלימות האלוהית המדרגת ששיב מלך כל מצות השורה, או שבהן יקנה מדרגת מהשלימות ולא בפחות, אלא שכל אחד מהנביאים היה מתכוין לעשות כללים כוללים מצות רבות מהשורה ומדות טובות כדי שכל יום ישיב האדם מדרגה גדולה מהשלימות וכו' קרובת למדרגת המושגת על כלל המצות אף על פי שא"ל שעתה למדרגה גדולה כמוה, עד כאן :

ואני תמס על פשטי מאמרים אלו, אך אמרו בה דוד והעמידן על י"א וישעים על ו' וכו' אחר אמרם תרי"ג מצות נאמרו לו למשה בסיני וכו' שראה שדוד העמיד אלו התרי"ג על י"א, אם סרנון הוא שאלו הי"א הם כוללים כל התרי"ג לריך לדיעת בליזת אופן הם כוללים כולם, כי הולך תמים ופועל לך ודובר אמת וגו' אין הוראתם אלא על יושר המדות דרך כלל לא על מצות עשה ומצות לא תעשה, ואין בכל אלו מצות מפורשות בתורה, כי אם לא רגל על לשונו שהוא כמו לא תלך רכיל, כספו לא נתן בנשך, את כספך לא תתן לו בנשך, ושחד על נקי, לא תקח שחד, ואם סולך תמים וגו' הוא כולל רוב השורה שילך תמים בדרכי השם שיעשה מצותיו, גם לא תלך רכיל ונשך ושחד היו נכללים בו, ואם הרנון כמו שאמרו העמידן הוא שבמקום התרי"ג העמיד י"א מהן ושיח זולתן כי עושה אלה וכן הי"א לא ימוט לעולם, הרי אין בליזת הי"א מצות מפורשות בתורה ומצות בכלל תרי"ג מצות כ"א שלש המצוות שכן מצות לא תעשה, וכ"ל שביארו בנמ"ס הולך תמים זה אברהם וכו' ופועל לך כגון אבא חלקים ודובר אמת כגון רב ספרא וכו' ואלו אינם מצות מן התורה אלא לפנים מן השורה, ואם באלו לריך שיהיה נזהר שלא ימוט כל שכן במצות התורה והאזהרותיה המפורשות בתורה, ובן בה ישעיה והעמידן על שם שאמרו הולך לזקוק וגו' אינם כוללות כל התורה אלא הן יושר המדות ולפנים מן השורה ואין אמרו העמידן על כך וכו' :

ולכן אני אומר כי מה שאמרו העמידן על י"א ועל שם, אין הכוונה שהעמיד י"א ושם במקום תרי"ג, ולא שכן כוללות כל התורה או רובת, אלא שראש דוד בדורו כי גם שהיו מקיימים כל התורה כולה לא היו נזהרים בדברים שהם לפנים מן השורה כגמו אלו הדברים דאבא חלקים ורב ספרא וכו', ולכן דרש זאת המעשה אשר ישעון ומיקן שיהיו זכירים גם כן באלו הי"א דברים שהם כולם לפנים מן השורה, וכדי שיחזיקו בידם אמר מי יגור באהלך וגו' הולך תמים ופועל לך וגו', ואמר כי עושה אלה על כלל מצות התורה לא ימוט לעולם, שהיה אפשר שימוט לפעמים גם כי יהיה זכיר בכל מצות התורה ובעשותו גם את אלה לא ימוט לעולם, וכן

סנהדרין, ואחר שקבלו אנשי כנסת הגדולה לא סורכו למוסרה עוד לנביאים אחרים והיתה מורשת להם כנחלת המשמשת מדור לדור, ונמלא שקבלו ישראל התורה חמשה פעמים כנגד חמשה חומשי תורה, משה יושע זקנים נביאים אנשי כנסת הגדולה, ולכן שני משה קבל תורה מסיני ומכרה ליהושע וגו', שהשווה כל שקבלות לקבלת משה מסיני, לומר שלא היתה בה שינוי כלל אלא שהיה נלחית :

פרק הושה ושלשים

וראוי לתת טעם לגדרי התורה וסינייה שגראים כחוספת על התורה ומצותיה, וכן בענין גרעון מה שאמרו ז"ל (סוף מצות) בה דוד והעמידן על י"א, ופי' רש"י שבתחלה היו לדיקים והיו יכולים לקבל עול מצות הרבה, דורות האחרונים לא היו לדיקים כל כך ואם באו לשמור כולם אין לך אדם שיזכה ובה והעמידן על י"א כדי שיזכו אם יקיימו י"א מצות הללו, וכן כל שעה שדורות שלמטה הולכים ומתמעטים :

והתשובה על החוספת, קול מצו מה שפי' ז"ל כמו בשר עוף כחלב סוף מוסף ואומר שהוא מן התורה הוא תוספת בה, ואם אומר כי מן התורה מותר אלא שהחכמים אסרו אותה משום גדר וסיני אינה תוספת אלא משמרת למשמרתה של תורה, וכן משמעות הכתוב שאמר לא תוסיפו על הדבר אשר אנכי מצו אתכם, כלומר שלא תוסיפו על הדבר ותאמרו כי אנכי מצו אתכם על החוספת גם כן, וימשך מזה כי אם יעבור על החוספת לא יענה ויבא מלך זה לעבור על עצמות הדבר, בחשבו כי הכל דבר אחד, והרי שהוא בה לידי גרעון, וכמו שאמרו בסנהדרין מנין שכל המוסף גורע שגא' כי אמר אלהים לא תאכלו ממנו ולא תגעו בו, הקב"ה לא הזהירם על הנגיעה ובתוספת גרעון שדחף הנמש את מוח על האילן עד שנגעה בו, ואמר לה ראי שאין מיחה על הנגיעה אף על האכילה לא תמותו :

אבל התשובה על הגרעון קשה, וכתב הרמ"ה ז"ל על בה דוד והעמידן וישעיה וכו', לאו למימרא דלי עבדי סיני בלחוד זכו לחיי עוה"ב דא"כ צבול עונשן של עבירות ושכרן של מצות, אלא משום דקי"ל דמאן דמקיים ל' לתורה כולה מסייע ליה קב"ה ומנין עליה דלא ליסיה לידי הרסורא ואזיל להסוא עלמא בלא חטא, אבל מאן דלא מקיים לה לכולה תורה אפי' דאית ליה רובא זכויה לא מהסתייע מן שמיה לאנוני עליה מיצר הרע כד"ל פ' שילוח הקן, וכיון דזוהו דוד דהו ממעטי דרי ואזלי בעא רחמי ואוקמיה למנות למינני מילת"ר אחד כרי ואחא ישעיה ואוקומינסו אשית וסכין מחסברא עכ"ל ז"ל :

והרב בעל העיקרים ז"ל כתב במאמר ג' פ"ל,

זמן שיהיה נבואה בישראל היו מוכנים ללמוד דיני הסורה על ידי המדות שנדרשה בהם בלי שום מחלוקת כנתינתן מסיני, ואחר אנכי נכנס הגדולה שפסקה הנבואה לא היו מוכנים ללמוד כל הדברים צבירור, והיו נופלים להם ספקות צעניני הלמידות עד שהיו באים לידי מחלוקת מלד קבלתם, וזו מהיר וזה אוסר וכו', ולזה אמרה המשנה משם קבל תורה מסיני, כי לא היה כח והכנה ידו ללמדה כי אם מסיני מפי הנבירה, וכן למדה לכל ישראל כמו שכתבנו, אלא מפני שיהושע היה נכנס לארץ והיה מלמדה הוא וזית דינו לדור אחר שלא שמעו ציניו אנכי ולא יהיה לך ולא היו מוכנים ללמוד כולם אלא כללותיה וקלה פרטותיה, לכן אמר שמסרה ליהושע, כל' שמסר לו שילמדה דרך כללות על ידי המדות, דרך עטירה שיוכלו ללמוד פרטים מן כללותיה, וכן עד אנכי נכנס הגדולה שמסרה הנביאים להם, ואחריהם שפסק' הנבואה נולדו הספקות והמחלוקת כמו שכתבנו, ועל זה אמרה תורה אחרי רבים להטות, ומה שיתלכו בו צדיני הסורה בדורות הבאים ואחר שיטו אחרי רבים אמר זה כמו הלכה למשה מסיני, עליו אין להוסיף וממנו אין לגרוע, והמיעוט נגדירים אחר הרוב, והכי שאין בכל דיני הסורה לא חוספת ולא נרעון כי הכל הולך אחר הרוב, ומה שאמרו (ביבמות ד') על מחלוקת ר'ת הבת איכה מ'ד לא עשו צ"ש כדבריהם ואיכה מאן דאמר עשו וכו', אפ"ה אחר שנפסקה הלכה כצ"ה הרי היא הלכה למשה מסיני ועליו אין להוסיף וממנו אין לגרוע, וכן בשאר התנאים והאמוראים החולקים צדיני הסורה אחר שנפסק הלכה כאחד מהם:

ולא לבד צענין המחלוקות עשה רובם הפסק הנבואה, אלא גם לענין השמעת חלק מישראל מתורה שבעל פה, והם הלדוקים וחבוריהם, כי תורה שכתבה לא יכלו להכחישה להיותה כתובה וחתומה מזמן נתינתה והיה ס"ת ביד כל שבט ושבט מכתבת מרע"ס, ותורה שבע"פ גם כן כל זמן היות נבואה בישראל לא יכלו להכחישה, כי כמו שהיו רואים שהיה הנבואה משפעת ביהושע, כך היו מחמימים ג"כ בתורה שבע"פ שיתנה למשה בנבואתו צבירור הסורה גם כי לא נכתבה, אבל אחר שנפסקה השפעת הנבואה הכחישו ג"כ מה שיהיה להם מקובל צבירור הסורה מנבואת משה, כיון שלא היה כתוב צבירור מאז עד עתה:

פרק שבעה ושלשים

אחר שהנחנו כי לא אירע לא חוספת ולא נרעון בחקי הסורה מענין המחלוקת, לריבין אנו לדרוש ולחקור מוזמן נתינת התורה אם קיימו אותה בכל דור ודור צבירורם לריבין וכלי שעבוד:

ואחר החקירה הזאת נראה, כי יש הרבה מן המלות שלא נהגו ולא נלמנו בהן צדור המדבר, ואין דבירט עתה צענין המילה שהיה סכנה צבירורם ומלות פסח המשכת ממנה, כ"א בשאר מלות והם המלות שיתנו צערות מואב, כמו מלות נחלות שנתנה על ידי קריבת צות ללפחד אחר שלטונו משה ואלעזר בשליחת ראש בני ישראל צערות מואב, ואם כן בכל מה שנה שיהיו צמדבר לא נהגו צענין המלות שנתנו צענין הקרובים אשר אין להם צנים או צנות כמשפט מה שנתנו אחר כך, וכן דיני המוספים שנאמר אח"כ שם צפרשת פינחס שלא נאמרו קודם צפרשת אביר, וכן צפרשת נדריים וצבועות וסיבתן ומה שצין איש לבחו ולאשתו, ועדת הכלים והשכרן וכל מה שנאמר צפרשת מעות ומסעי דבר שהוא חובת הגוף, וכמו שנאמר בסוף פסר צמדבר אלה המלות וגו' אשר לוי ה' את משה וגו' צערות מואב וגו', וכן כל המלות שנאמרו במשנה תורה שלא נזכרו קודם, היה נראה שנתחדשו צערות מואב ואם כן לא נהגו קודם, ולא קראו קריאת שבע דור המדבר כיון שלא הוזכרו פרשת שבע ואם לא שמוע כ"א במשנה תורה, וכן לא הניחו הפילין ולא נתנו מתנות משפט סכהנים ולא נשא ולא גירש אדם בקידושין וגו', וכן שאר הדברים שהם חובת הגוף ולא הוזכרו בצפריים הראשונים, וזה דבר קשה ותימה, שהרי דור המדבר היו דור שכלו דעם ולא ניתנה תורה אלא להם ואין יכלו לעבוד בטולם אלא לא נשלמה נתינתם עד אחר שצוה לערבות מואב, שכבר מתו וכלו מתי המדבר משבחו למדבר לך, כדכתיב ויצאו בני ישראל כל העדה ודרשו עדה שלימה שכבר כלו מתי מדבר, ומשה רבינו ע"ה לא נלעזר שלא נכנס לארץ על שלא חלל מפריה כ"א לקיים מלות שבע, והרי לא קיים מלות ק"ש ומלות שפילין, ואם קיימם קודם מותו לא התמיד בהן שלשים ושבעה ימים שלמים כמו שכתוב בראש משנה תורה ויהי בארבעים שנה צענתי עשר חדש באחד לחוד וגו' והוא חדש שבט והוא מת צענתי באחד:

אלא שהאמת הוא שכל המלות שהוזכרו במשנה תורה אפי' אותן שלא הוזכרו כלל בצפריים הקודמים כולם נאמרו צבירורם ובאבל מועד, וכמו שאמר הכתוב הוציל משה צאר את התורה הזאת וגו', לא בא אלא לבאר מה שזכר לו קודם, וכמו שכתב הרמב"ן ז"ל בהקדמת משנה תורה, כי לא נתחדש לו צערות מואב כ"א דברי הצבירור אבל המלות שזכרו צבירורם מעות ומסעי נראה צבירורם שלא הוזכרו כ"א שם צערות מואב, וכמו שזכר בקלקן וזהו צבירורם המלות וגו' אשר לוי ה' ציד משה צערות מואב, ואפשר שלא כתב הרמב"ן ז"ל שלא צמדבר ולא צערות מואב כ"א דברי הצבירור, אלא על מלות שהוזכרו

שיתם קודם ברוב הנזרות והגדרים המעורבים
בכלל דיניה :

ונאמר כי לא מטובות הדורות האחרונים בא
להם מוספת תורה בקבלם על עצמם

גדרים וסייגים מה שלא קבלו הראשונים , כי
לפרנס עובד מרעם של אחרונים , ולא הורגו
לעשות גדר וסייג כדי שלא יגעו בגוף אישור
התורה , כי הם היו זכרים בה ולא יצאו בה גם
כי יהיו קרובים אליה בלי שום גדר וסייג , ומשה
ויהושע לא נזרו שום דבר כ"א שהקנו תקנות ,
כאמרם משה חקן להם לישראל ויהושע חקן
עשר תקנות , וכשהגיע הזמן לשלמה המלך ע"ה
אחר שבנה ביהמ"ק ראה לגזור נזרות ולגזור

גדרים לתורה לכבוד שהשיגה הנראית בבית
הגדול והקדוש , כדי שלא יבא נקל לאדם לעבור
על גזר תורה האסר מפי האל אשר שכינתו
נראית ונגלית בבית המקדש , ואם יבוא לעבור
יגע בזה שהוא גדר וסייג ולא בגוף האישור
עלמנו , וראה הדברים שהיווים כמו סטומאה שיארע
בעת האכילה וכמו כן שבת ועריות שנפש האדם
מחמתן , וגזר עליהם מה שגזר כדי שלא יבואו
לגעת באיסורי תורה , וכן כל הדברים שצו

וחקן בזה שהיה קרוב לגעת באישור תורה הרחיק
ועשה גדר , כדכתיב אזן וחקר חקן משלים הרבה ,
נראה שהרבה תקנות עשה ועשה אונים לתורה
כמו שדרשו חז"ל על אזן , והיתה התורה דומה
לכפיסה שאין לה אונים וע"י הגדרים עשה לה
אונים שלא יגעו בה , כמו הכפיסה שנועלין אחת
באזניה ואין נוגעין בה , וכן עזרה חקן תקנות
והוא ואנשי כנסת הגדולה לוו על הגדרים , וכמו
ששינו באבות הם אמרו ג' דברים הוו מחויבין בדין
והעמידו תלמידים הרבה ועשו סייג לתורה , ומפני
שחין מקצוע גדול בתורה כריני ממונות אמר הו
מחויבים שדין והעמידו תלמידים הרבה , לירד
לעומק שדין , וכן מפני שלא יפול הגדר וסייג
בדיני ממונות כי מה שנחמיר על זה יהיה קלות
לחצירו , אמר הוו מחויבים בדין , ללדק ב' הכחות ,
ועל זה העמידו תלמידים הרבה , ועשו סייג
לשאר התורה :

וגדרים וסייגים אלו גם כי הם רבים וברוב מלות
התורה ואזהרותיה , אינם מעורבים :

בתורה כי הם ניכרים שהם תקנות וסייגים לקיום
התורה בזה שאנחנו הולכים בהם להקל , גם כי
בקצתם עשו להם חממים חיזוק כשל תורה הם
ניכרים שהם מדדבין ולא יפול שום מוספת ושינוי
בתורה בגללם :

וגם צענין המנהיגים החלוקים לפי המקומות ,
אין בזה שום שינוי וחילוף בתורה כי אל
אחד בראתו ונוי אחד אלו ומורה אחת לכלנו ,
בכל תרי"ג מלות ופירושו וגדרן וסייגן וגם ברוב
מנהגיהם הקבועים בכל ישראל , וכמו שאמר
מנהגן של ישראל תורה היא , ולא נפל שום שינוי
בדבר

סלחם , והיה רמז ענני הכבוד בכל שבעת ימי החג
ולא הספיק ציוס הראשון כלובב שכתוב בו ולקחתם
לכם ציוס הראשון , לרמז על כל שבעת ענני
כבוד מל' רוחות ומעלה ומטה ואותה שיתם
מקדמת לפניהם , והיה רמז זה ג"כ בימים אלו
אחר ימות החמה שידעו שהגיע עליהם העננים
מתוקף חומה , ועיקר לרכס אליהן היה מלך מוס
החמה במדבר , והיו חג המלות וחג הסוכות רמז
ליציאת מלריים ולמה שקרה לישראל בזמן יציאתם
ואחרי כן , והם דברים פריטים חמץ ומלה בפסח
וסוכה צימי החג , אבל חג השבועות הרומז למתן
תורה אין בו דבר פרימי בראות יום מפני שהוא
כולל כל התורה כולה הכלולה בעשרת הדברות
שנשפצו ציוס המקודש ההוא , וימי פסח היו שבעה
כי לא יתה יציאתם שלימה עד יום שבעת ימי
שהוא יום קריעת ים סוף שראו ישראל את אויביהם
מלריים מה על שפת הים , וכמו שאמר הנביא
כימי אלתך מארץ מלריה ארצנו נפלאות , כי לא
היה יום אחד יציאת מלריים כ"א שבעה ימים עד
שראו הנפלאות על הים , וכן יראם לעתיד :

וגחזור למה שהיינו בו אם נהגו כל המלות בכל
הדורות הפזאים , ולאחר כי בידר המדבר
אפשר שלא נהגו כולם כפי מה שכתבנו , אבל
אחר כניסתם לארץ נחויבו בכלם כמו שנלטוו
בתורה , וזה שנאמר ליהושע לא ימות ספר התורה
הזה מפיך והנית בו יומם וליילה למען תשמור
לעשות ככל הכתוב בו וגו' , כי המיוס ההוא
והלאה נלטוו בכל התורה כולם כמו שאמר לעשות
ככל הכתוב , כלומר גם כי עד עתה לא נהגו
בקצתן דרך חיוב , ואפילו מאותן שהן חובת הנוף
מאן והלאה מהנה גם כדי שתשמור ככל הכתוב
בה , והרי צימי עזרה כשעשו סוכות כתוב כי לא
עשו בני ישראל כל מימי יהושע בן נון , ואמרו
חז"ל צערין אפרש אחר דוד ולא עשה סוכות וכו'
אלא תקיפ בראתם צימי עזרה לציאתם צימי
יהושע לשמטיים ויובלות וכו' . שנראה כי לכן תלו
צימי יהושע בן נון כי מאז הוחל להיותם זכירים
לשמור כל התורה כולם כמו שכתבתי :

פרק נשמונה ושלשים

ובן לענין החוספת , והן התקנות והגדרים וכל
מה שאנו נוהגים בעניני המלות בזמנים אלו ,
ראוי לדעת אם היו נוהגים כן בכל הדורות ,
ולמה תקנו דור אחד מה שלא תקנו בדורות
העצברים כי היה די לנו בזה שאשרה התורה ,
האם הדורות האחרונים טובים מהראשונים
שיעלמלו מרשות היחיד ורשות הרבים לברמלית ,
ויאכלו בלי נבילה וישאו שניות , קודם שבא שלמה
המלך ע"ה , ואחריו יחמירו עליהם בכל אלה ,
וכן התקנות שנתקנו אחר כך הן רבות מספור
עד שכתבנו נראה שנתחית התורה ח"ו ממה

נשמעת כשל רצום לפני השכינה הנגליית במקום הקרבן, ואפשר ג"כ שהיו מתקבלים בצמי נכסיות בשני ובחמישי לפחות מימות משה רע"ה שחקן קריאת התורה בהם והיו מתפללים ג"כ אז בלבוז כל אחד כפי כחו, ולא היתה שם חזרת תפלה כי לא היה נוסח מיוחד לה אלא כל אחד היה יודע ובקי בצייט הלשון יודע לסדר תפלתו למס שנתקרב:

פרק השעה ושלישים

והעיקר העשירי, כי השי"ת יודע מעשיהם של בני אדם ואינו מעלים עינו מהם, לא כדעת מי שאומר עזר'ה'ת' את החרץ לאלו כמו שנאמר גדול העלם ורב העלילים אשר עיניך פקוחות על כל דרכי בני אדם וגו', וירא'ה' כי רבה רעת האדם וגו', ונאמר זעקת סדום ועמורה כי רבה וגו', ע"כ לשון הרב ז"ל בעיקר זה: **וברונת** עיקר זה וביאורו הוא כי ידיעתו ית' היא מקפת בכל מה שברא ומתמדת לעולם, ואין שום רגע בכל הזמנים שלא ידע האל ית' כל עניני העולם הנוצרים ההווים והעתידים, כי היה עולה על הדעת, כי ידיעתו ית' מקפת בכל מה שברא יודע סתרי כל הדברים ומה שישתלשל מהם כשירוצל לדעתם, אבל לפעמים מעלים עינו מהם ואינו רוצה לדעתם, וזה ראי אפשר להיות כי האדם שהוא משתמש בכלים חומריים והם החושים אינו משיג יודע הדברים אלא כשהוא משיגן בחושים או שמדמה אותן אחר כך בחוש המשותף, וכל שלא ראה דבר אחד או דומה לו לא יוכל לדמותו, ואפילו מה שראה יודע כשאינו רואהו ואינו מדמהו אינו יודעו, ולפעמים אינו רוצה לראותו ולא לדמותו, וכשהוא משיג דבר אחד אינו משיג אחר, כל זה הוא בידיעת השנת הדברים הנשמיים על ידי החושים ידיעה שלימה או חסרה כל אחד כפי השנתו, וכן בהשנת הסכל יקרה כל זה שאינו יודע דבר שכלי כי אם צעה שהוא משיג אמתו בשכלו בראיותו ומופתיו או כשחוזר ומחשב בו יודע שהשיגו יודעו ידיעה גמורה וברורה, וכשאינו חוזר ומחשב בו אין לו בו ידיעה, וכל ידיעות אלו כן צעה בין שיהיה ידיעה אמיתית לא, ואין לאדם ידיעה בפועל כ"א בזמן התעסקו בה כמ"ס:

אבל ידיעת האל ית' היא ידיעה אמיתית בפועל בכל הנבראים ומתמדת בכל רעיו הזמנים ובכל הנבראים, צבת אחת היה יודע שחטא אדם הראשון ושיזכה משיח בן דוד יודע שלחש שרם בקרבם ומה שאמר המן בלבו סכל צבת אחת כל מה שהיה והווה ויהיה, שאם בצריות הנמלאים לא היה לרצף פועל ולא זמן אלא צריון לבד נעשו השמים והארץ וכל זבאם אלא שרצה שיהיו נעשים ונבראים בשש ימים ועשרה מאמרות שחלת רגע ב'.

בדבר המפורש והידוע שהוא מן התורה או מדרבנן, כי כלם זהירים בו, כי אם בדבריה שאין להם עיקר בתורה, כי לא נמלא דבור מן הדורות במקום מן המקומות שהיו נהגים לאכול חלב או שום איסור מלאכותי תורה או ליטא ערוה או שיהיה לה או בחילול אי זה יום מימי הקדושה, וכן בשאר כל דברי התורה אין שום הפרש בכל עדה בני ישראל בכל הדורות כמנהגן להחיר את האיסור בהיותם כשרים ועובדים את השם, וכן בכל מה שחקנו החכמים ז"ל אין שום הפרש, ואם יש מנהג חלוק הוא בדבר שאין בו איסור כמבשרי אבילים צבת את יאמרו להם שלום וכיוצא בזה, ובחילוף מנהג נוסח התפלות כפי המקומות אין שום חילוף בדבר עיקרי כמו בק"ש ובברכות, כי כלם מוסכמים שהם ג' ברכות בשחר וד' ערב, וי"ח ברכות בתפלת לנהיים בקר ערב, ומוספין ונעילה, וכל שאר הברכות שחקנו אנשי כנסת הגדולה, ולא נפל חילוק מנהג כי אם בשיעוטן בנוסח שלהן מבלי חילוף ענין כוונת כל ברכה ושמירת סדרה:

וגם דורות הראשונים הקודמים לאנשי כנסת הגדולה שחקנו נוסח כל הברכות, היו שומרים ענין כוונת כל ברכה וברכה בדברים ההכרחיים לה כברית והורה וחייל ומזון בדרכת המזון, גם כי לא יהיה בטובה שסדר לנו אחר כך אנשי כנסת הגדולה, והיו מברכין קודם שיבטו מן העוה"ז כענין מה שהיו נהגים ממנו, שהיו מברכים על הלאה ברוך שברא לנו מזון זה, ועל פרי עץ או ארומה ברוך שברא לנו פרי זה לאכול, וכיוצא במלות אלו המורות על כוונת הברכה שלא יהיה צורך להזכיר בה, וכן כל אחד היה מתפלל לאל ית' והיה מסדר שצחו של מקום קודם, ואחר כך שאלת לרכיו, ואחר כך כתיבת הודאה על חלקו, גם כי לא היה כנוסח זה שאנחנו מתפללים אלא כל אחד כפי לחות לשונו, כי מזמן משה רבינו ע"ה עד כנסת הגדולה היתה השכינה נגליית במקום הקרבן והיתה נבואה עדיין בישראל והיתה נשמעת תפלת כל יהוד ויהוד וברכתו לאל ית' על הנאתו מזה העולם. וזהו העטם הנלי על מה שנראה כי בראותו הזמן לא היה מתקבלים ישראל בכל המקומות מושבות ערב ובקר ולהרים במקום מיוחד להשפלת בו תפלת ליבור אלא כל אחד היה מתפלל ביחיד במקום שזדמן לו, כי לא מלאנו בנבואים וכחוצים תפלת ליבור עד אחר שהרבן שחקנו אנשי כנסת הגדולה י"ח ברכות ודברים שבקדושה שאין בתפלות מעשרה, וגם כי משה תקן להם לישראל שיהיו קורין בתורה בשני ובחמישי ושבת והוא בכלל הדברים שאין בתפלות מעשרה, אפילו הכי לענין התפלה שלא היתה סגנון אחד כפי הכל אלא כל אחד כפי לחות לשונו, נראה שכל אחד היה מתפלל ביחיד במקום שזדמן לו והיתה תפלתו

כל יום או בסופו, כל שכן בדיעת כל הנבראים שברא שהוא יודעם כולם כאחד, כי יוהר נקל הוא לידע מלבדו, שהאדם יודע ואינו זורא, וכמו שהאדם יודע מה עשה בידיו מהות ואיכותו כל זמן שהוא לפניו או שזכר אותו, כן ויחר יודע האל ית' לעולם כל הנבראים מהותם ואיכותם ומה שנמשך מהם, כי הוא בראם והם לפניו תמיד ואין לפניו שחכה, כי האדם שוכח מה שאיט לפניו והוא ית' כל מה שברא הם לפניו גלויים ולפויים, וכמו שהאדם יודע מטבע מה שבתוך כיסו כשהוא לפניו גם כי אינו רואהו, כן ויחר הוא ית' יודע מה שבלבו של אדם כי הוא לפניו לעולם ואין בשרו וללועתו ועובי בשר לבו עד החלל מסך מזדיל למה שבתוכו, אם נולד בחללו דבר גשמי או מושב בו ממשכה טובה או רעה או משתנה ממחשבה אחת לזולתה, וכ"ש הדברים הפופיים וכהתרים בתמונים כי אין מחילה של ברזל מפסקת בידיעתו, כי האדם שראייתו מושגת ע"י חוש גשמי, הדבר הגשמי מזדיל ראייתו, אבל ראיית האל ית' שאינה גשמית אין הדבר הגשמי מסך מזדיל לה, וכל ד' יסודות והנמשך מהם ועלם ראשון וגשם החמישי ועולם המלאכים ג"כ כדבר גשמי לערך מהותו ית', כי כולם בראויו ותלותם בו ולא ילוויר קיומם זולתו כמו שלא ילוויר קיום הבית בהריסת יסודותיו, כי האדם שעושה כלי בידיו אחר שנמרו מקיים בעלמו גם כי ילוויר העדרו ושיעדר בפועל מפני שאין הכלי נריך אליו אחר שנגמר, אבל כל מה שברא האל ית' צרנון ובמשכה לבד לא בפועל גשמי אין קיומם מתמדת כי הם בראויו ומשכתו ולכן לא ילוויר קיומם זולתו, וכמו שאמר הכתוב (תהלים ל"ג) כי הוא אמר ויהי הוא לזה ויעמוד, כי להבנת שהיו ונבראו כל הדברים באמירתו וחפלו ית' נריך עדיין ראונו וחפלו לקיומם ועמידתם, כי הפועל הטבעי שברא האל ית' הוא נמשך ומשתלשל מיום ליום להוציא ולסוליד כדומה לו בלי הפסק התמדת ראונו ית' עליו, ולא שתאמר כי בראונו הקדום בשעת הבריאה לבד הוא שמשתלשלים כל הדברים אח"כ על טבעם שברא בהם ואינם לריבין רנון מתמיד בכל זמן, כי אחר שבריאח טבע זה הוא צרנון לבד לא בפועל א"כ אין לו קיום כי אם בראונו מתמיד, ופעולתו האדם הנעשית בדבר גשמי אינם מולידות אחרות תחתן, ואחר שישבר כלי אחד נריך לעשות אחר מחדש במקומו, ולא שתלשל כלי מכלו, כי בגמר עשיית הכלי הראשון נסתלקה פעולת האדם האומן ממנו ויתמיד מה שיהיה בטבעו עד שיפסק ויעשה אחר, אבל בריאח האל ית' אינה כך שיברא אנשים וב"ח ולנחמים וכשיכלו יברא אחרים תחתיהם, כי זה היה חסרון בחקו ית', אלא ברא הראשונים ושה בטבעם להוציא אחרים תחתיהם, ורלונו וחפלו המתמדת שהשתלשלותם היא המקיימת ומעמדת אותם עם להוציא

השלמות אשר הטביע בהם בתחלת בריאתם, כאחרם כל מעשה בראשית בקומתם נבראו צדעתם נבראו ובצבאם נבראו, כדכתוב ויכולו השמים והארץ וכל צבאם אל תקרי צבאם אלא לצביונם. ויפרוש בקומתם שנגמרה כל קומתם מתחלתן, ולדעתם שבודיעם שיבראו וימלאו, ולצביונם דמות שבראו להם, ולפי הכוונה במקום זה יראה על שלם שלמות אשר יש בבריאת האל ית' ממעשה האומן, והם שהשתלשלות והדמיון באיכות ובכמות, כי ענין הקומה יורה על שהשתלשלות והסולדס להיותו קיים לעולם, ואיפשר שישתלשל ולא יהיה דומה לו באיכותו וטעמו, לזה אמר לדעתם נבראו, כי איכות הדבר ומותו הוא דעתו, והים אפשר גם כן להיותו משתלשל כדומה לו באיכותו ולא בצורתו וכמותו, ולפי צביונם נבראו, כי לורת הדבר לפי ערך כמותו הוא לצביונו, ושלימותו אלו הטבעי האל ית' בנבראים בתחלת בריאתם כדי שיהיו קיימים במין, וכמו שאמר הכתוב ויכולו השמים והארץ וכל צבאם, כי בבריאת מה שברא כבר בששת ימי בראשית כלו השמים והארץ וכל צבאם, כי כמו שגשמי השמים הם קיימים בליש כן גשמי הארץ קיימים במין, ובמה שנעשה כבר יתקיים העולם לעתיד ואין כל חדש תחת ששמים, כי כל מה שישתלשל לעתיד הוא ממה שה שברא כבר בששת ימי בראשית, וזהו שאמר וכל צבאם והם לבא כל מה שהוא עתיד להשתלשל לעתיד מכל מין ומין כדומה לו, כי שלם השלמות נכללים לצבאם והם מוטבעים בהם בתחלת בריאתם כמזכר, מלד מעלת האומן והוא שברא ית', ולזה הוא מבוחר כי אין כח וידיעה בשום אדם לעשות שום דבר הדומה לדבר הטבעי, כי כל חכמי העולם לא יוכלו לברוא חפציו יהוש אחד, כי האדם אין לו יכולת לעשות כי אם דבר גשמי, וגם אם יוכלו ללוויר או לעשות דמות יתוש, החיות אשר בה גם כי הוא גשמי אינו נמשך בידי האומן לזרקה בחוט ולהמלאו, וכמו שאמר הכתוב אין אדם שליט ברוח, וגם אם היה לו יכולת על זה לא היה יכול להטביע בו שיוליד כדומה, וגם הדברים אשר אינם משתלשלים כדומה אין כח בצדק לעשות כמותם, כי אין האדם יכול לעשות משברי אצנים אכן אחת כמו שיהא נבראח בטבעה שלימה ולא שום דבר דומה לדבר הנברא בטבע, כי אין יכול על הטבע זולתו ית' בהם ידיעתו בה כלל הזמנים, וימשך מכל זה מה שרצינו לבראו, והוא כי ידיעת האל ית' בדרך מפתח בכל הדברים כולם ביחד בכל הזמנים: עוד אני מבאר בהקפת ידיעתו בכל כלל הנבראים, כי בידיעת עלמו יודע כל בראויו וביאור זה כי כל ידיעה יש לה כח אשר היא סבת הידיעה וב' ידיעות יש לכן ב' כמות אשר היו סבתן, ואלו הכמות הם רוחב שכל האדם או קלוורו וכ"ש כח שכלו תהיה פועל ידיעתו, כי לא יוכל להוציא